

Gratis

Kust&ZeeGids

2009 - 2010

Inclusief

Special: duurzame visserij
Kust&Zeeprijsvraag

**Win een kijkje
achter de schermen
bij de dolfinen!**

Inhoud

Kust & Zee Bedrijven en Kust & Zee 3
4

Vakantie aan Kust & Zee 5

Komt u ook graag naar de Nederlandse kust voor vakantie of gewoon om een dagje uit te waaien? Kustplaatsen bieden u tal van mogelijkheden ieder in hun eigen stijl. Kust & Zee reikt ook dit jaar aan meerdere kustplaatsen haar Europese duurzaamheidskeurmerk QualityCoast uit.

Noordwijk Holland Finest beach 6

Zin in Zandvoort 8

Kom genieten op Schouwen-Duiveland 10

Van alles te beleven bij Stayokay 11

110 Blauwe Vlaggen in Nederland 12

Ameland, een eiland voor iedereen 13

Goedereede, meer dan mooi 14

De aantrekkingskracht van Sluis 16

Uitjes en evenementen 18

Wereld Oceaandag in Blijdorp 20

Special: Duurzame visserij 21

Op 5 juni 2009 is het 1 jaar geleden dat het ministerie van LNV, vertegenwoordigers van visserijorganisaties, natuurorganisaties en het Productschap Vis hun handtekening zetten onder een convenant waarin zij hebben afgesproken om zich samen in te zetten voor het duurzaam maken van de Noordzeevervisserij. Kust & Zee biedt deze convenantpartners de ruimte om u uit te leggen wat er bereikt is in dit jaar.

Werken aan Kust & Zee 29

Nederlanders werken voortdurend aan een mooie en veilige kust om ons land te beschermen tegen de zee. Kust & Zee is blij dat hier steeds vaker wordt gekozen voor duurzame oplossingen. In de rubriek Werken aan Kust & Zee laten wij hen aan het woord.

Achterland beschermd tegen 'superstorm' 30

Het is nooit stil in de zee... 32

Verkeer en Waterstaat stuurt zee met zachte hand 34

Zeeuwse kust: staaltje van samenwerking 40

Groenten van de kust 44

Kust&Zeevraag voor de kinderen 46

De Dijk te Kijk 47
Tentoonstelling 'Verzet de bakens' in Petten

Duin & Water

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland en Waternet beheren de balans tussen recreatie, natuur en waterwinning in 10.000 hectare duingebied. Kust & Zee nodigde deze beheerders uit om u kennis te laten maken met de mooiste plekjes in hun terrein.

Nieuwe vormen van recreatie 48

Lekker wandelen of fietsen in Meijendel 50

PWN 75 jaar natuurbeheerder 52

Groeten uit de Amsterdamse Waterleidingduinen 54

Waar is Dolf nu? 56

KUST&ZEE GIDS

Vereniging Kust & Zee biedt met deze gids een podium aan de partijen die zich inzetten om de Nederlandse en Belgische kust en zee een veilige, natuurlijke, duurzame en leefbare plek te laten zijn.

Vereniging Kust & Zee
Nederlandse afdeling van de Coastal & Marine Union (EUCC)
Breestraat 89A, 2311 CK, Leiden,
071-5122900, info@kustenzee.nl
www.kustenzee.nl

Colofon

Uitgave: Vereniging Kust & Zee
Hoofd- en eindredactie: Freddy van der Brugge (Van der Brugge Communicatie Advies, Leiden) en Joos Versfelt (Kust & Zee)
Redactieteam: Albert Salman, Freddy van der Brugge, Joos Versfelt, Marijke Kooijman, Marijke Langeveld, Mike Mannaart, Robert Steenbergen en Tim van Beers
Fondsen- en advertentiewerving: Van der Brugge Communicatie Advies, Leiden en Vereniging Kust & Zee
Productie: Van der Brugge Communicatie Advies
Vormgeving: Eric Dietz bNO, Leiden
Druk: Thieme Rotatie Zwolle BV
Redactieadres: Postbus 11232, NL-2301 EE Leiden, info@kustenzee.nl
Speciale dank aan: De kustgemeenten: Ameland, Goedereede, Noordwijk, Schouwen-Duiveland, Sluis en Zandvoort, Diergaarde Blijdorp, Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, Waternet en PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Ecomare, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Hoogheemraadschap van Delfland, Hoogheemraadschap van Rijnland, Hotel Zonneduin (Domburg), Hotel Zuiderduin (Egmond aan Zee), Linnaeushof, Ministerie van LNV, Ministerie van VenW, Productschap Vis, Projectbureau Zeeweringen, Rijkswaterstaat, Seamarco, Stayokay, Stichting De Noordzee, Stichting KMKV, VVV Zandvoort, Waterschap Zeeuwse Eilanden, Waterschap Zeeuws-Vlaanderen, Wereld Natuur Fonds.
Coverfoto: Robert Steenbergen (F-ris Fotografie)
Inzetjes: Nederlands Visbureau, Rijkswaterstaat, Duinwaterbedrijf Zuid-Holland.

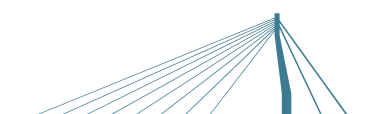
Oplage: 120.000

De Vereniging Kust & Zee is aangesloten bij het Instituut voor Sponsoring en Fondsenwerving en werkt volgens algemeen gangbare normen voor fondsenwerving. Het ISF is het keurmerk voor kleinere organisaties.

COMMUNICATIEKLOVEN OVERBRUGGEN

Bel voor een kennismakingsgesprek

Postbus 302, 2300 AH LEIDEN
tel. (0172) 500 517, mobiel: 06 54 717 543
e-mail: brugge-F@hetnet.nl
Bezoekadres: Willem van der Veldenweg 59
2451 BB LEIMUIDEN, fax: (0172) 506 109

Kust & Zee

De Nederlandse en Belgische kust en zee zijn een uniek gebied in Europa. Van De Panne tot Rottumeroog ligt een ca 400 kilometer lange bijna aaneengesloten duinkust waarin zeker 80% van alle dier- en plantensoorten van Nederland en België leven. De Noordzee is het grootste natuurgebied van Nederland en België. De relatief ondiepe zee maakt de Noordzee een belangrijke kraamkamer van vele soorten. Kust en zee zijn ook zeer in trek als recreatiegebied en hebben daarnaast een gebruiksfunctie voor de mens. De duinen dienen bijvoorbeeld ook voor veiligheid van het achterland en voor waterwinning. Uit de Noordzee wordt onder andere olie en gas gehaald en er varen grote vrachtschepen. Dat zijn veel verschillende belangen in hetzelfde gebied. Kust & Zee zet zich in om met al deze partijen te komen tot een duurzaam gebruik van de kust en de zee.

Wat doet Kust & Zee

Vereniging Kust & Zee stelt zich op als ambassadeur voor duurzame ontwikkeling en creëert synergie tussen bedrijfsleven, natuur en politiek. Kust & Zee is aanjager van processen, adviseert en denkt mee om kansen in kaart te brengen en uit te voeren.

Kust & Zee heeft het **QualityCoast** Programma ontwikkeld en heeft daarmee de standaard voor duurzaam toeristisch kustbeleid in Europa aangegeven. Inmiddels hebben in Nederland en andere Europese landen verschillende badplaatsen een QualityCoast Award.

Kust & Zee is betrokken bij de ontwikkeling van het Gemeenschappelijk **Europees Visserijbeleid** waarin onder andere jaarlijks wordt bepaald hoeveel van iedere vis gevangen mag worden om de populaties gezond te houden. Kust & Zee denkt mee in dit proces en adviseert vanuit haar brede kennisnetwerk.

Kust & Zee draagt in samenwerking met IFAW, Nova Atlantis en TUI Nederland bij aan verantwoord **walvis- en dolfjintoerisme** op de Azoren. In 2009 heeft reisorganisatie TUI Nederland daarvoor de Groene Veer uitgereikt gekregen. Dit is de meest prestigieuze prijs, die een bedrijf in de reisbranche kan krijgen voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Kust & Zee spant zich met het **Dolphin Fund** in voor een gezonde toekomst van de dolfijn en zijn leefomgeving. Kust & Zee brengt vissers, natuurbeschermers en politiek bij elkaar om kansen inzichtelijk te maken en gezamenlijk oplossingen aan te dragen. Zo werkt Kust & Zee mee aan een project waarbij de Nederlandse staand want vissers pingers door middel van een uitleensysteem gaan testen in de Noordzee. Pingers zijn apparaatjes die via sonargeluid de dolfijnen uit de beurt van de visnetten houden.

Voorbeeld van een pinger

Samen naar een duurzame kust en zee

Voor u ligt de nieuwe Kust&Zee Gids. Dit is de jaarlijkse zomeruitgave van de Vereniging Kust & Zee, de Nederlandse afdeling van de Europese Coastal & Marine Union (EUCC).

Vereniging Kust & Zee wil een rijke, gezonde en aantrekkelijke kust en zee voor zowel mens als natuur realiseren, waar behoud, gebruik, beheer en ontwikkeling samengaan. Wij zijn dan ook een organisatie voor duurzame ontwikkeling. Om dat te bereiken ontplooiën wij zowel landelijke als lokale initiatieven. Over onze werkzaamheden leest u meer op deze pagina.

De kust en zee schoon, gezond en mooi te houden kan Kust & Zee niet alleen. Wij werken samen met verschillende partners. We laten hen graag in deze gids aan het woord.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Mike Mannaart
Directeur Kust & Zee

Prinses Irene van Lippe-Biesterfeld, Ambadrice Dolphin Fund

*We zijn deel van de natuur.
De cirkel van het leven maakt het voor ieder mens mogelijk om op aarde te leven.
Water is een verbindende factor.
Waarderen we het leven in de zeeën en oceanen wel genoeg?
Waarderen we het water wel genoeg?
Wij kunnen niet leven zonder, maar het is niet van ons!*

BEDRIJVEN EN KUST & ZEE

Kust & Zee Business Club

De Kust & Zee Business Club biedt een vertrouwde omgeving voor vissers, handelaars, supermarkten en aanverwante bedrijven uit de gehele visserijsector om deze gezamenlijk te verduurzamen. Een aantal keer per jaar organiseert de Business Club activiteiten, waaronder het MSC-Diner. Onder het genot van gecertificeerde vis kan in een ongedwongen ambiance van gedachten gewisseld worden, om met een krachtig netwerk samen sterk te staan voor een duurzame toekomst.

Ton Menken
Voorzitter van de Kust & Zee Business Club

“Met het bestuur trek ik de kar om deze Business Club tot een succes te maken, mensen op een zo breed mogelijk niveau bij elkaar te brengen en de visserij op enthousiaste wijze te verduurzamen.”

Dolphin Fund

Dolphin Fund initieert in samenwerking met UNEP-CMS - Het Verenigde Naties Milieuprogramma voor Zeezoogdieren – oplossingen die bijdragen aan de bescherming van walvissen en dolfijnen. Dolphin Fund is in 2007 door Kust & Zee opgezet als een internationaal samenwerkingsverband voor natuurorganisaties, overheden en het bedrijfsleven. De partners ondersteunen projecten voor het behoud van zeezoogdieren en hun leefomgeving. Dolphin Fund controleert bijvoorbeeld dolfinariums voor de Federation of Tour Operators wereldwijd op illegaal gevangen dolfijnen.

Wil uw bedrijf bijdragen aan een gezonde kust en zee, dan kunt u:

- samen met het Dolphin Fund een duurzaam initiatief opzetten
- duurzame bedrijfsuitjes boeken via www.dolfinbedrijfsevenementen.nl
- relatiegeschenken bestellen via www.dolfijncadeau.nl
- deelnemen aan de Kust & Zee Businessclub

Voor meer informatie e-mail Tim van Beers op t.vanbeers@kustenzee.nl of bel naar 071 5122900.

Steun Kust & Zee!

Bent u liefhebber van de kust en de zee dan kunt u ons steunen door Vriend van Kust & Zee te worden. Voor meer informatie ga naar www.kustenzee.nl of bel naar 071 5122900.

De duinen voor iedereen

Vereniging Kust & Zee heeft samen met CoastInfo International, het Institute for Migration Issues en Duinwaterbedrijf Zuid-Holland het project *de Duinen voor iedereen* opgezet. We richten ons op groepen waarvoor de Nederlandse kustnatuur minder vanzelfsprekend is, omdat deze mensen hier niet van oorsprong vandaan komen. Zij kunnen zich inschrijven voor onder andere presentaties, excursies en de verkiezing van de mooiste tuin van Den Haag. Hiermee hopen wij de waarde van de kustnatuur te laten zien en mensen bewust te maken dat deze het beschermen zeker waard is.

Deniz Akkoyun
Miss Nederland
en Ambassadrice Dolphin Fund

“Wij mogen als mens niet zoveel dolfijnen en walvissen onnodig laten sterven! Daarom zet ik mij als ambassadrice van het Dolphin Fund in voor de bescherming van deze uiterst fascinerende en zeer intelligente diersoort.”

KUSTGIDS.NL

De kustgemeenten die een QualityCoast-vlag mogen voeren, kunt u uitgebreid bekijken op www.kustgids.nl. Deze website van Kust & Zee biedt u alle informatie die u nodig hebt om goed geïnformeerd op pad te gaan naar de kust. www.kustgids.nl

QualityCoast-criteria

natuur

- 1 natuurwaarden
- 2 informatie over de natuur
- 3 contact met de natuur
- 4 groen beleid
- 5 open landschappen
- 6 rust en ruimte

milieu

- 7 druk door toerisme
- 8 betrokkenheid van bedrijven
- 9 zwemwaterkwaliteit
- 10 waterbeheer
- 11 milieu en vervoer
- 12 afvalscheiding en recycling
- 13 klimaatbeleid

identiteit

- 14 cultureel erfgoed
- 15 cultuurlandschappen
- 16 lokale identiteit
- 17 recreatie en vrije tijd
- 18 bewonersparticipatie
- 19 tevredenheidsonderzoek
- 20 veiligheid

Geniet u ook zo van een duik in de zee en een wandeling langs het strand? Van schelpen vinden en zandkastelen bouwen? Van eten bij een visrestaurant of de lokale tradities van een plaats leren kennen? Kustgebieden bieden ons naast recreatiemogelijkheden ook voedsel en drinkwater. Ze beschermen ons tegen zeespiegelstijging en hebben een hoge variatie aan unieke natuurgebieden.

Veel kustplaatsen lijden onder het hoge aantal bezoekers dat er komt. Massatoerisme kan leiden tot verlies aan identiteit en biodiversiteit. Grote hotels aan de horizon, casino's, grote parkeerplaatsen en andere vormen van bebouwing die niet passen in het landschap rukken steeds sneller op. Om dit soort ontwikkelingen te voorkomen, zal richting moeten worden gegeven aan duurzaam kusttoerisme.

QualityCoast is een keurmerk van de Coastal & Marine Union (EUCC) en Kust & Zee en stimuleert kustgemeenten om kusttoerisme te integreren in het natuurbeheer en het lokale karakter van een plaats. Het is het eerste Europese label voor duurzame ontwikkeling van kustgemeenten. De QualityCoast-beoordeling van een gemeente spitst zich toe op natuur, milieu en lokale identiteit. Via

twintig criteria kan een gemeente laten zien hoe duurzaam zij is en aan welke thema's zij de meeste waarde hecht.

Als de totaalscore van alle criteria voldoende is, ontvangt een gemeente het QualityCoast-Keurmerk. In deze gemeente gaat de QualityCoast-vlag of -banner wapperen. Gemeenten die uitmunten in een categorie natuur, milieu of identiteit, krijgen hiervoor een ster. Hoeveel sterren een gemeente heeft verdiend, is te zien aan het aantal sterren op de banner. Na een strenge beoordeling zijn dit jaar elf Europese kustgemeenten, waarvan vijf uit Nederland, bekroond met het QualityCoast-keurmerk. Over enkele Nederlandse gemeenten die dit jaar een vlag verdiend hebben, leest u in de komende pagina's meer. Zij zijn herkenbaar aan het QualityCoast-logo boven aan hun artikel.

Tot dusver bekroonde gemeenten met de QualityCoast Award zijn:

CYPRUS:	Kouklia (2009-'10)	N.-IERLAND:	Newcastle, County Down (2007-'08)
DUITSLAND:	Usedom (2007-'08)	POLEN:	Stepnica (2007-'08)
ENGELAND:	Sefton, Merseyside (2007-'08)	PORTUGAL:	Aveiro (sinds 2007)
IERLAND:	Cork (2007-'08)		Torres Vedras (2009-'10)
ITALIË:	Noto, Sicilië (2009-'10)	SPANJE:	Calvià, Mallorca (sinds 2007)
NETERLAND:	Ameland (2009-'10)		Zuid-Fuerteventura (sinds 2007)
	Zandvoort (sinds 2006)		Isla Los Lobos, Canarias (2007-'08)
	Noordwijk (sinds 2007)	ZWEDEN:	Ekoparken Stockholm (2007-'08)
	Katwijk (2009-'10)		
	Goedereede (2009-'10)		
	Schouwen-Duiveland (2009-'10)		

NOORDWIJK

HOLLAND'S FINEST BEACH

Noordwijk. Een unieke combinatie van stijlvol badplaatsleven, prachtige natuur en rijke geschiedenis. In het voorjaar mag Noordwijk zich vanwege de bloeiende bollenvelden terecht de 'Bloemenbadplaats van Europa' noemen. En in de zomer bevestigen hoogwaardige evenementen, zoals BeeldenBoulevard en het Schilderfestival, het culturele klimaat. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Noordwijk aan Zee bekend staat als een internationale kwaliteitsbadplaats met een vooraanstaande congresfunctie.

'Diversiteit' is een treffend kenmerk voor Noordwijk. Noordwijk biedt **ontspanning**, met een uitgebreid aanbod van restaurants en winkels, er is **cultuur**, met onder andere Theater in De Muze en de historische dorpskern, en er zijn ontelbaar veel mogelijkheden om **actief** bezig te zijn. Van zwemmen in zee tot wandelen over het strand en paardrijden in de duinen. U treft de meest uiteenlopende (moderne) voorzieningen en faciliteiten aan in de vijf-, vier- en driesterren hotels die Noordwijk rijk is. Er zijn maar weinig plaatsen langs de Europese kust die een dergelijk compleet pakket kunnen bieden in zo'n compact en rijk decor! De natuur is uiteraard een belangrijk onderdeel van dat aanbod. Het strand biedt al tal van mogelijkheden om lekker buiten te zijn, maar dat doen de prachtige natuurgebieden in de omgeving ook! De Noordduinen en de Coepelduynen zijn historisch gezien van Europese betekenis. Ook het achterland is uitnodigend; bollenvelden, landgoederen en graslandpolders wisselen elkaar af. Echte wandelliefhebbers komen aan hun trekken in het grootste natuurgebied van de Randstad: de Amsterdamse Waterleidingduinen. Vrijwel al deze gebieden zijn nagenoeg het gehele jaar vrij toegankelijk en bieden talloze mogelijkheden voor fiets- en wandeltochten.

Als de omgeving van zee, strand en duinen u niet tot rust brengt, dan zijn het de faciliteiten voor ontspanning, health, beauty en fitness wel. Talloze Noordwijkse hotels bieden een uitgebreid scala aan wellness-programma's. Wilt u culinair genieten? In Noordwijk heeft u keus uit restaurants die variëren van een gezellige bistro tot bekroonde culinaire keukens. Vaak met uitzicht over zee en duin.

Wie van geschiedenis en cultuur houdt, zal ook zeker Noordwijk-Binnen waarderen. De idyllische, historische dorpskern nodigt uit tot het maken van een wandeling langs eeuwenoude knotlinden op de Voorstraat en het Lindensplein. Sinds mei 2009 kunt u de 40 meter hoge toren van de Oude Jeroenskerk beklimmen. Hier heeft u spectaculair uitzicht over Noordwijk en haar prachtige omgeving.

Wie nog meer wil ontdekken, gaat naar Space Expo voor een spectaculair beeld van ruimtevaart, naar het Atlantikwall Museum, dat het verhaal vertelt van de Duitse bezetting in Noordwijk, of naar het tegen Noordwijk gelegen CORPUS 'reis door de mens' om alles over het menselijk lichaam te weten te komen. Verder terug in de tijd kan bij Museum Noordwijk. Hier wordt de geschiedenis van het oude vissersdorp gepresenteerd, maar ook vindt u daar wisselende exposities, ondermeer van hedendaagse schilders die een band met Noordwijk hebben. Het agrarische verleden van de kruiden- en bollenteelt wordt tentoongesteld in het nieuwe streekmuseum Veldzicht.

Voor alle toeristische informatie, zoals een overzicht van verblijfmogelijkheden en de evenementenkalender, kijkt u op de website www.noordwijk.nl. U bent ook van harte welkom in het Visitor Center, De Grent 8, 2202 EK Noordwijk. T: 071 - 361 93 21.

Noordwijk:

charmant, stijlvol, ingetogen
en gewaardeerd met
internationale keurmerken

De meeste bezoekers van Noordwijk beoordelen de badplaats positief. Vooral de diversiteit die ze er aantreffen: zee, strand, natuur, rust, ruimte, veiligheid, schoonheid. De waardering wordt bevestigd door de kwaliteitskeurmerken die Noordwijk toegekend heeft gekregen. Al jarenlang wappert hier de Blauwe Vlag, als symbool voor schoon zwemwater en een verzorgd strand met goede faciliteiten op het gebied van veiligheid. Sinds een aantal jaren is daar de titel 'Quality Coast' bijgekomen. Eveneens een Europees predicaat voor mens- en natuurvriendelijk toerisme. Om hiervoor in aanmerking te komen beoordeelt een internationale jury de badplaats op twintig onderdelen. De eindconclusie voor Noordwijk, dat op het merendeel van de punten 'goed tot uitstekend' scoorde, was 'zeer goed'. Een waardering die nog eens twee extra sterren opleverde.

Kwaliteit

De aandacht voor de kwaliteit van Noordwijk als badplaats gaat verder en past zich aan aan de consumenten die kwaliteit hoog op hun wensenlijst hebben staan. Zo komen er mogelijkheden voor jaarrondexploitatie van strandpaviljoens. Verder gaat in Noordwijk een proefproject lopen ter bestrijding van zwerfafval, afkomstig van het KIMO, een Europese milieuorganisatie voor lokale overheden rond de noordelijke zeeën.

Milieu, natuur en ecologie

Naast de economische ontwikkeling van Noordwijk heeft Noordwijk dan ook ruimschoots oog voor milieu, natuur en ecologie. Dit wordt onderstreept door het feit dat onder andere één van de strandexploitanten de 'Green Key' in de wacht heeft gesleept. Dit is het internationale keurmerk voor bedrijven in de toerisme- en recreatiebranche die serieus en controleerbaar bezig zijn met milieuzorg. Minder gas- water en elektraverbruik zijn hier onderdeel van, evenals het produceren van minder afval.

Wethouder Toerisme Leendert de Lange: "We werken op vele fronten aan de toekomst. Het toekennen van internationale keurmerken geeft aan dat we dit goed doen en dan met behoud van het karakter van Noordwijk: 'charmant, stijlvol en ingetogen'.

QualityCoast

gemeente
NOORDWIJK

Zin in ZANDVOORT

Zandvoort, centraal gelegen nabij Haarlem en Amsterdam, bestaat al meer dan 700 jaar, is in het bezit van de Blauwe en de Quality Coast vlag en is één van de meest geliefde badplaatsen van Nederland. En terecht: De prestigieuze 'Le Guide Vert' van Michelin geeft Zandvoort zelfs 3 sterren, een plaats in de hoogste categorie waar ze mee aan willen geven: 'De moeite van de reis alleszins waard'.

Deze gezellige badplaats biedt een gevarieerd aanbod aan evenementen, (groeps)activiteiten, gezellige restaurants, cafés, strandpaviljoens en leuke winkelstraten. Toch is het strand het belangrijkste product voor de Zandvoortse economie. Niet alleen voor wat betreft het toerisme, ook voor hun levensonderhoud is een groot aantal inwoners afhankelijk van een mooi, schoon en uitnodigend strand.

Keizerin 'Sissy' als badgast

Het Zandvoortse strand is al meer dan honderd jaar een trekpleister. De adel, aangevoerd door keizerin 'Sisi' van Oostenrijk, was in de vorige eeuw al een trouwe badgast die zich uitermate vermaakte aan het Zandvoortse strand. Velen miljoenen badgasten volgden en genoten van de lucht, de zee, het strand en de duinen maar ook van het levendige centrum.

Meer dan strand...

Een ieder kan zich ook nu nog laten verrassen door het zandstrand van maar liefst 9 km lang, waarvan 3 km uniek naaktstrand. Neemt u ook eens een duik in onze badplaatscultuur dat inmiddels in een aangenaam modern jasje is gestoken. Trek er ook eens op uit om de ongereptheid van onze twee natuurgebieden Nationaal Park Zuid-Kennemerland en de Amsterdamse Waterleidingduinen zelf te ervaren. Dit zilte landschap zal u verbazen en is uniek in zijn soort. Wist u trouwens dat u bij ons een grote kans heeft een ijsvogel, hert of vos te spotten?

Natuurlijk kunt u ook een dagje doorbrengen in een relaxte strandstoel of met een verfrissende strandwandeling. Zo'n dagje strand behoort in Zandvoort ook voor mindervaliden tot de mogelijkheden. Gedurende het lange Zandvoortse strandseizoen zijn er drie opstap- punten waar strandrolstoelen aanwezig zijn.

Wilt u gezellig even bijpraten over wat u allemaal gezien en meegemaakt heeft dan kunt u natuurlijk even plaatsnemen bij één van de veertig Zandvoortse strandpaviljoens. Tegenwoordig zijn dit complete restaurants met een grote variatie aan 'keukens' die tot laat in de avond hun gasten in de watten leggen. Van Hollands tot Caribisch en van visrestaurant tot Australisch, alle variëteiten zijn op het Zandvoortse strand voorhanden.

Bereikbaarheid

Mocht u inmiddels besloten hebben om naar Zandvoort te komen, dan is het openbaar vervoer een uitstekende optie. Zowel met de bus als met de trein. Zandvoort is zelfs de enige badplaats in Nederland met een directe treinverbinding! Een bijkomend voordeel; U bent zonder parkeerproblemen met een half uurtje in Amsterdam.

Meer informatie

Zandvoort heeft tegenwoordig een eigen VVV, alwaar u meer bijzonderheden over één van de grootste badplaatsen van Nederland kunt verkrijgen. Ook voor een breed scala aan bedrijfs- en groepsarrangementen bent u bij VVV Zandvoort aan het juiste adres.

VVV Zandvoort, Bakkerstraat 2/B,
2042 HK Zandvoort, tel: 023-5717947.
Meer informatie is te vinden op:
www.vvzandvoort.nl.

Strandactief: activiteiten op het Zandvoortse strand

Zeker het vermelden waard zijn de excursies en activiteiten op het Zandvoortse strand door Strandactief: een dynamisch bedrijf dat allerlei activiteiten, gerelateerd aan het Zandvoortse strand, aanbiedt aan bedrijven, scholen, verenigingen en particulieren gedurende het hele jaar. Eigenaar Victor Bol, medegrondlegger van het bekende Zandvoortse Juttersmu-ZEE-um, heeft een groot scala aan strandactiviteiten die hij kan aanbieden. Tevens is hij de inspirator van een schoon strand. Mede door zijn inzet is Zandvoort al jaren gesierd met de 'Blauwe vlag' en sinds drie jaar ook met de Quality Coastvlag.

Victor Bol, geboren en getogen Zandvoorter, is met hart en ziel (en met recht) een strandmens te noemen. Als kunstenaar maakte hij al diverse kunstobjecten op het mooie Zandvoortse strand. Later werd hij, door omstandigheden, een strandjutter die uren langs de vloedlijn zaken oppakte die door de zee werden aangevoerd. Bol: "Als je zoals ik uren langs die vloedlijn loopt, zal je verbaasd zijn over wat er zoal uit de zee komt. Dat kan gaan van schoenen tot prehistorische botten, dus van alles wat."

Van zijn hobby heeft Bol nu zijn werk kunnen maken. Met zijn Strandactief biedt hij groepen de mogelijkheid om van het Zandvoortse strand te genieten en niet alleen dat. Er zijn legio mogelijkheden die zijn bedrijf biedt en die via de Zandvoortse VVV zijn te boeken. Een kleine greep uit de activiteiten van Strandactief: strandgolf, zandsculpturen bouwen, een jutterstocht, garnalenvissen en survival games. Victor Bol wil u ook sportief kennis laten maken met Zandvoort. Hij biedt u de mogelijkheid om al 'steppend' met een routebeschrijving, al dan niet voorzien van een lunchpakket, de omgeving van Zandvoort te verkennen. Kortom: Strandactief is actief kennismaken met de omgeving van Zandvoort en vooral haar strand.

In het Juttersmu-ZEE-um, dat op initiatief van Bol is gerealiseerd en dat direct aan het strand is gelegen in de Ronde, vindt u de meest opmerkelijke zaken die op de Zandvoortse stranden zijn aangespoeld. U kunt het bijna zo gek niet verzinnen of het is door deze of gene gevonden en aangeleverd bij de vrijwilligers van dit museum, dat jaarlijks vele duizenden bezoekers trekt. De nieuwste aanwinst is een op schaal gemaakte zogenaamde bomschuit, die in vroeger jaren gebruikt werd voor de vis- en garnalenvangst van de Zandvoorters en is aangeboden door het Zandvoorts Museum.

U kunt een activiteit of arrangement boeken via VVV Zandvoort. Wanneer u contact opneemt met de afdeling marketing kan een arrangement naar wens samengesteld worden. De afdeling marketing is bereikbaar onder telefoonnummer: 023-5737933. Ook op internet is er informatie beschikbaar:
Website: www.vvzandvoort.nl Mail: marketing@vvzandvoort.nl

Kortingscoupon

Tegen inlevering van deze bon krijgt u bij één of meer Strandarrangementen 5% korting.

Voorbeelden hiervan zijn: strandgolf, zandsculpturen bouwen, jutterstocht, garnalenvissen enz.

Deze kortingsactie is geldig tot en met 31-12-2009 en geldt niet in combinatie met andere acties.

code: KUST&ZEE2009

Mensen die er geregeld komen weten het al. Het kan je ineens overkomen. "Je krijgt zin in Zandvoort". Met deze slogan trekt VVV Zandvoort dan ook ten strijde om alles wat Zandvoort heeft in de schijnwerpers te zetten. En dat is nogal wat...

ZIN IN ZANDVOORT!

Vakantie
aan Kust & Zee

Tekst: Freddy van der Brugge

Kom genieten op Schouwen-Duiveland

Wie Schouwen-Duiveland zegt, denkt aan zee, strand, duinen, wind en water, maar ook aan natuur, ruimte en openheid. Het is hier goed toeven voor watersporters, fietsers, wandelaars, strand- en natuurliefhebbers. En ook degene die het gestreste leven van alledag wil ontvluchten, is op of rond het eiland op de juiste plaats.

Veel gezinnen en zonnebaders strijken in Schouwen-Duiveland neer op een van de mooie stranden. Duizenden mensen maken jaarlijks gebruik van de vele fiets- en wandelroutes op het eiland. Vogelaars stellen hier graag hun telescoopverrekijker op. Anderen komen gewoon om uit te rusten en lekker te genieten van de lokale dranken en spijsen. Zeker voor de liefhebbers van de Zeeuwse Zilte Zaligheden serveren de restaurants vele schaaldieren en vissoorten van eigen bodem.

Op en onder water

Al jaar en dag heeft het eiland ongekende mogelijkheden voor watersporters en sportvisers. De Brouwersdam en de Grevelingen zijn het mekka van de surf- en kitesurfsport. Zeilers liggen voor anker in Brouwershaven, Bruinisse of Scharendijke. Vanuit Zierikzee, een van de grootste passantenhavens van Nederland, is een charter met een historisch schip een onvergetelijke belevenis.

Voor de visliefhebbers zijn er diverse vissteigers aangelegd, die eveneens geschikt zijn voor mensen met een functiebeperking en gezinnen met kinderen. Ook onder water is Schouwen-Duiveland bijzonder aantrekkelijk. Duikers komen in groten getale voor de aantrekkelijke duikstekken in de Grevelingen en Oosterschelde. Samen met de plaatselijke ondernemers werkt de gemeente er continu aan om de watersport kwalitatief op een nog hoger niveau te tillen.

QualityCoast Award & Blauwe Vlag

Schouwen-Duiveland wil zich graag profileren als recreatie-eiland met oog voor mens en natuur. Daarom werkt de gemeente niet alleen aan de economische ontwikkeling, maar ook aan het milieu, de biodiversiteit, natuurwaarden, een oprechte informatievoorziening en - zeker zo belangrijk - aan de eigen identiteit van het eiland. Om de kwaliteit van al deze aspecten te verbeteren, heeft de gemeente eind 2008 besloten deel te nemen aan het QualityCoast-programma. En dat werd direct beloond, want Schouwen-Duiveland mag zich in 2009 voor het eerst de trotse eigenaar van de QualityCoast Award noemen. Voor alle bezoekers en bewoners van het eiland is dit te herkennen aan de geel-blaauwe vlag die aan het strand en op diverse andere plaatsen wappert. Daarnaast kreeg Schouwen-Duiveland ook dit jaar weer de Blauwe Vlag toegekend voor haar stranden en jachthavens. Met andere woorden: deze zijn schoon, veilig en hebben een uitstekende waterkwaliteit.

Kortom, het eiland biedt zijn bezoekers en bewoners een goede combinatie van natuur, recreatie en toerisme op een verantwoorde manier. Breng eens een bezoek en kom genieten op Schouwen-Duiveland.

Voor meer informatie over toerisme op Schouwen-Duiveland kunt u terecht bij **VVV Schouwen-Duiveland**
telefoonnummer: 0900-2020233
website: www.vvzeeland.nl
Gemeente Schouwen-Duiveland
telefoonnummer 0111-452000
website: www.schouwenduiveland.nl

Van alles te beleven bij Stayokay!

Vanaf
€75 p.p.
voor 3 dagen

Ontdek de Nederlandse kust

Of je nu wilt wandelen, fietsen of vliegeren: bij Stayokay is er van alles te beleven! Ontdek de prachtige Noord-Hollandse kust, bekijk de zeehondjes op de Wadden en bezoek de leukste Nederlandse kustplaatsen.

Volop vakantieavontuur voor de kids!

Met de kinderen op stap? Overnacht in een echt kasteel bij Stayokay Heemskerk of Domburg. In de vakanties is het extra feest, want dan organiseren de hostels allerlei leuke kinderactiviteiten!

De mooiste plekjes

De Kust en water hostels van Stayokay liggen op verrassend mooie plekjes, in de duinen en vlak bij het strand. Bij Stayokay overnacht je in 2-, 4-, of meerpersoonskamers met eigen sanitair. Elk hostel heeft een bar, restaurant en terras, waar je ook andere gasten kunt ontmoeten. Een volledig verzorgd 3-daags arrangement boek je al vanaf € 75 p.p.

Meer informatie of boeken?

Bel 020 551 31 55 of kijk op www.stayokay.com.

stayokay
HOSTELLING
INTERNATIONAL

ontmoeten, delen, beleven

110 Blauwe Vlaggen in Nederland:

Hét keurmerk voor milieu, veiligheid en kwaliteit op stranden en in jachthavens

De Blauwe Vlag is een internationaal kwaliteitskeurmerk voor stranden en jachthavens die zich onderscheiden op het gebied van veiligheid, kwaliteit van het zwemwater, schoonheid en reinheid, milieuaspecten en goede voorzieningen. Hieronder vallen ook voorzieningen voor gehandicapten. Een internationale jury kent jaarlijks na een uitgebreide inspectie de Blauwe Vlag toe. In 2009 wapperen in Nederland aan 41 stranden en 69 jachthavens Blauwe Vlaggen. Een stijging van 30% ten opzichte van 2008!

Het doel van de "Blauwe Vlag Campagne" is om overheden, ondernemers en recreanten blijvend te betrekken bij de zorg voor schoon en veilig water, een mooie natuur en gezond milieu. Het mogen voeren van de Blauwe Vlag is een erkenning voor badplaatsen en jachthavens voor de inspanningen die geleverd zijn op dit gebied.

De Stranden

Het kwaliteitskeurmerk Blauwe Vlag betekent voor de stranden dat het zwemwater van uitstekende kwaliteit is, dat het strand wordt schoongehouden en er voldoende sanitaire voorzieningen en afvalbakken zijn. Daarnaast is er reddingsmateriaal en een EHBO-post aanwezig.

De Jachthavens

Bezoekers en gebruikers van jachthavens met een Blauwe Vlag komen in een haven met schoon water, schone kades en goede hygiënische sanitaire voorzieningen. Er zijn voldoende reddingsmiddelen en blusmaterialen. De ondernemer heeft voldoende investeringen gedaan in milieuzorg, zoals een gescheiden afvalinzamelingsstelsel en mogelijkheden om bilgewater en afvalwater in te nemen. Daarnaast is het uiterst verboden dat jachteigenaren in de haven hun afvalwater lozen.

Vaantje

Zowel strandbeheerders als de gastheren van de Blauwe Vlag jachthavens besteden aandacht aan informatie over natuur en milieu, waarbij zij met name in gaan op de natuurlijke omgeving waarin de desbetreffende stranden of jachthavens zich begeven. Watersporters kunnen ook zélf aantonen dat zij duurzaam recreëren door het Blauwe Vaantje te aan boord te voeren. Dit vaantje ontvangen zij als zij de Gouden Gedragsregels ondertekenen.

Stichting Keurmerk voor Milieu, Veiligheid en Kwaliteit in Driebergen voert de Blauwe Vlag Campagne uit. Deze stichting heeft daarvoor de licentie ontvangen van FEE Nederland (Foundation for Environmental Education) dat weer een onderdeel vormt van FEE International.

Meer informatie: www.blauwevlag.nl

Nederlandse stranden en jachthavens met de Blauwe Vlag in 2009

Stranden

FRIESLAND Ameland Buren, Nes, Hollum **NOORD-HOLLAND** Texel Paal 9 Hoorderslag, Paal 17 Ecomare, Paal 20 De Koog, Paal 28 De Krim **Julianadorp aan Zee** Julianadorp aan Zee **Groote Keeten** Groote Keeten **Callantssoog** Callantssoog **St. Maartenszee** St. Maartenszee **Petten** Petten **Castricum aan Zee** Castricum aan Zee **Bergen aan Zee** Bergen aan Zee **Camperduin** Camperduin **Schoorl** Schoorl aan Zee **Bergen aan Zee** Bergen aan Zee **Ijmuiden** Ijmuiden aan Zee – Kennemerstrand **Zandvoort** Badstrand Zandvoort **ZUID-HOLLAND** Noordwijk Badstrand Noordwijk **Rockanje** Strandslag 1 **Rockanje** Rockanje Strandslag 2 **Ouddorp aan Zee** Westerduinpad, Brouwersdam **ZEELAND** **Renesse (Schouwen-Duiveland)** Jan van Renesseweg, Wilhelminahoeve **Westenschouwen (Schouwen-Duiveland)** Westenschouwen **Noord-Beveland** Banjaardstrand **Oostkapelle (Veere)** Strand Oostkapelle **Domburg (Veere)** Strand Domburg **Westkapelle (Veere)** Strand Westkapelle **Zoutelande (Veere)** Strand Zoutelande **Vrouwenpolder (Veere)** Strand Vrouwenpolder **Vlissingen** Badstrand, Nollenstrand **Breskens (Sluis)** 't Halve Maentje **Groede (Sluis)** Groedse Duintjes-Palm Beach, Groedse Duintjes-Carroussel **Nieuwvlied-Bad (Sluis)** Saint-Pierre **Cadzand-Bad (Sluis)** Caricole, 't Zwin-De Zeemeeuw.

Jachthavens

FRIESLAND **West-Terschelling** Marina Passantenhaven Dellewal **Lemma** Binnenjacht-haven, Lemmer Buitenjacht-haven, **Jirsum** Jacht-haven Boarstream **Workum** Jacht-haven 't Soal **Woudsend** Jacht-haven De Rakken **Vlieland** Passantenhaven Vlieland **NOORD-HOLLAND** **Texel** Waddenhaven Texel **Den Helder** Jacht-haven Breewijk, KMJC, Jacht-haven Willemsoord **Naarden** Jacht-haven Naarden **Enkhuizen** Compagniesha-ven, Gemeentehaven Enkhuizen, Jacht-haven Buyshaven **Monnickendam** Jacht-haven Watersportcentrum Zeilhoek, Jacht-haven Waterland, Jacht-haven Hemmeland, Marina Monnickendam **Velsen** Seaport Marina Ijmuiden **Uitgeest** Jacht-haven Zaadnoordijk Watersport **Loosdrecht** Jacht-haven De Uitkijk B.V., Jacht-haven Wetterwille Interboat Holland BV, Jacht-haven Het Anker, Jacht-haven KWV Loosdrecht **ZUID-HOLLAND** **Oud-dorp** Marina Port Zélande **Herkingen** Herkingen Marina B.V. **Stad aan 't Haringvliet** Jacht-haven Atlantica **Rhoon** De Rhoonse Grienden **Streefkerk** Jacht-haven Liesveld **Rotterdam** City Marina Rotterdam **Hellevoetsluis** Marina Hellevoetsluis, Marina Cape Helius **Barendrecht** Marina Barendrecht **Dordrecht** Jacht-haven Westergoot **Sassenheim** Jacht-haven Jonkman **Katwijk aan Zee** Jacht-haven Katwijk **Middelhamis** Gemeente-haven Middelhamis **FLEVOLAND** **Almere** Jacht-haven Muiderzand **Utrecht** **Vinkeveen** Jacht-haven Omtzigt **Vinkeveen** Jacht-haven Winkeloord **Spakenburg** Jacht-haven Nieuw-boer **IJsselstein** Jacht-haven Marnemoende **GELDERLAND** **Kerkdriel** Jacht-haven De Brink, Van Gent Watersport, Marina Kerkdriel **Lathum** Jacht-haven 't Eiland **Olburgen** Jacht-haven Dorado Beach **Tolkamer** Jacht-haven Bijland **Maurik** Jacht-haven Eiland van Maurik **Ermelo** Jacht-haven Strand Horst **OVERIJSEL** **Kampen** Jacht-haven Camping Roggebrotsluis **ZEELAND** **Brouwershaven** Jacht-haven Brouwershaven **Den Osse** Jacht-haven Den Osse **Scharendijke** Jacht-haven Scharendijke **Bruinisse** Jacht-haven Bruinisse **Kamperland** Roompot Marina **Kortgene** Delta Marina **Wemeldinge** Jacht-haven We-meldinge **Kats** Van de Rest Nautic **Wilhemindorp** Jacht-haven Hansa **Wolphaartsdijk** Jacht-haven Wolphaartsdijk **Sint Annaland** Jacht-haven WSV St-Annaland **NOORD-BRA-BANT** **De Heen** Jacht-haven De Schapenput **Waspik** Jacht-haven Scharloo **Drimmelen** Biesbosch Marina **Drimmelen** **LIMBURG** **Mook** Jacht-haven Eldorado **Well** Jacht-haven 't Leuken **Maasbracht** Jacht-haven Van der Laan Yachting

Vakantie aan Kust & Zee

Ameland, ons mooiste stukje buitenland Eiland voor iedereen

Gastvrije inwoners verwelkomen u in hun prachtige authentieke dorpen. U geniet van uitgestrekte landschappen en de gezonde zilte lucht. De diversiteit van het eiland en haar omgeving zorgt ervoor dat u uw verblijf kunt inrichten zoals u wilt. Leer de rijke cultuurhistorie op het gebied van de walvisvaart, visvangst en veeteelt kennen. Bezoek de leuke winkels, eigentijdse restaurants, gezellige terrassen en prachtige evenementen. Voor natuur- en vogelliefhebbers een paradijselijk oord.

Ameland levert met de combinatie van zoute, zoete en brakke milieus een spannend staaltje natuurschoon op. Duinen en kwelders, polders en bos, wad en strand wisselen elkaar af. Als twee keer per dag het wad droog valt, doen de vogels zich tegoede aan de kokkels, de slakken en de mosselen. Hier kunt u eindeloze wandelingen maken of lekker uitwaaien op het strand. De zee en het strand zijn sinds mensenheugenis een bron van inspiratie, maar ook ontspanning. Ameland telt 27 km strand die in 2007 werden uitgeroepen tot de schoonste van Nederland. Daarnaast voert Ameland al jaren meerdere Blauwe Vlaggen en dit jaar ontving het eiland naar het Europese keurmerk voor mens- en natuurvriendelijk toerisme: de QualityCoast Award.

Duurzaam eiland

Ameland werkt op verschillende niveaus en locaties aan duurzaamheid. Voor de inwoners van het eiland en de toeristen worden de contouren van een 'Duurzaam Ameland' steeds zichtbaarder. Ameland wil in de toekomst graag

zelfvoorzienend zijn en werkt daarom met grote partijen samen aan kleinschalige, duurzame en innovatieve energieprojecten op het eiland. Het doel van deze projecten is om nieuwe technologieën te ontwikkelen en aan te tonen dat het mogelijk is om een werkelijk duurzame energievoorziening te realiseren.

Daarnaast stimuleert Duurzaam Ameland het gebruik van duurzame energiebronnen en de besparing van energie op het eiland op een veilige manier. Ameland fungeert daarmee als proeftuin voor innovatieve ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en als voorbeeld voor andere gemeenten. Laat u in het nieuwe Kennis- en Innovatiecentrum informeren over deze projecten.

Gastvrij eiland

Amelanders zijn trots op hun eiland. Die trots, gecombineerd met hun gastvrijheid, delen zij graag met de gasten van hun eiland. En dat is te merken. Of het nu een restaurant, een hotel of een fietsverhuurbedrijf is, de bezoeker wordt er met open armen ontvangen. De specialiteit van de Amelanders is zijn gastvrijheid in al zijn vormen en met een eigen gezicht.

Ervaar het zelf; laat de rest van de wereld achter u en stap aan boord. Na 45 minuten varen, zet u voet aan wal op Ameland, ons mooiste stukje buitenland!

Nieuwsgierig geworden? Kijk dan op www.ameland.nl.

De gemeente Goedereede 'méér dan mooi!'

Goedereede is de meest westelijk gelegen gemeente op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. De gemeente bestaat uit de kernen Goedereede, Ouddorp en Stellendam en de buurtschappen Havenhoofd en Oostdijk. De gemeente Goedereede heeft heel wat te bieden. Recreatie en bedrijvigheid gaan hand in hand. Landbouw, visserij en toerisme zijn de belangrijkste pijlers van de lokale economie.

Goedereede is een gemeente met veel recreatiemogelijkheden en natuurschoon. Daarnaast kent de gemeente een gevarieerd landbouwgebied. Bovendien is Stellendam met ongeveer 50 kotters de thuishaven van een uitgebreide vissersvloot.

Toerisme

Met ruim 22 kilometer strand en een uitgebreid winkelbestand is de kern Ouddorp een echte toeristentrekker. Bij meer dan 30 verschillende campings en kampeerterreinen kan er zowel binnen als buiten het zomerseizoen een verblijf in de gemeente worden geboekt. Het aantal toeristische overnachtingen in de gemeente is ongeveer 2,4 miljoen per jaar. Het bekendste vakantiepark in de gemeente is een onderdeel van Center Parcs. De gemeente Goedereede is continu bezig zich op toeristisch vlak te vernieuwen en te onderscheiden. Zo zijn er concrete plannen voor de bouw van een eco-hotel aan het Grevelingenmeer bij Ouddorp en het realiseren van elk weer voorzieningen.

Blauwe vlaggen

Al vele jaren wapperen er Blauwe Vlaggen op de stranden bij Ouddorp. De Blauwe Vlag is een internationale milieuonderscheiding die jaarlijks wordt toegekend aan stranden die aangetoond hebben schoon en veilig te zijn. De gemeente Goedereede is erg trots met de Blauwe Vlaggen en doet er alles aan om te voldoen aan de voorwaarden om de vlag te houden. Een Blauwe Vlag is voor een toeristische gemeente zoals Goedereede erg belangrijk.

QualityCoast

De gemeente Goedereede neemt ook deel aan het QualityCoast-programma van de Coastal & Marine Union (EUCC) en Kust & Zee. Deelname aan QualityCoast verplicht de gemeente om een basiskwaliteit voor recreatie en toerisme te garanderen waarin mens, natuur en milieu voorop staan. Bovendien moet de eigen identiteit en het cultureel erfgoed behouden blijven. Om het keurmerk 'QualityCoast' te krijgen, wordt gelet op de samenhang tussen toerisme, natuur en duurzaamheid. De gemeente heeft er hard aan gewerkt om aan alle voorwaarden te kunnen voldoen. En met succes, want eind mei 2009 mocht de gemeente de QualityCoast Award in ontvangst nemen.

Recreatie

Brouwersdam

De Brouwersdam is een uniek kustgebied in Nederland. Zowel de bereikbaarheid en parkeermogelijkheden zijn voortreffelijk. Maar de Brouwersdam biedt meer dan alleen maar zon, zee en strand. Ouddorp is namelijk één van de belangrijkste plaatsen van Nederland op het gebied van watersport. Op de Brouwersdam is vooral Kitesurfen erg populair. Vanaf mei 2009 beschikt de Brouwersdam over een waterjump. Dit is een schans van acht meter hoog die uitkomt in het water. Deze waterjump is een mooie uitbreiding van de watersportmogelijkheden in de gemeente.

Fiets- en wandelroutes

Door de gemeente Goedereede loopt de Europese wandelroute E9. De wandelroute loopt van Portugal naar de Baltische Staten.

Het stadje Goedereede

Een bezoek aan het stadje Goedereede (Goede-Reede betekent veilige haven) is zeker de moeite waard. Het stadje heeft een rijke geschiedenis. Het stadje Goedereede, sinds 1312 in het bezit van stadsrechten, heeft een pittoresk en historisch karakter. Goedereede kent een groot aantal monumenten die het

bezoeken zeker waard zijn. De bekendste is de monumentale toren van 36,5 meter hoog, die is gebouwd in de 15e eeuw. Destijds gebruikt als vuurtoren, maar tegenwoordig een museum waar ook getrouwd kan worden.

Beste Badplaats van Nederland

De weidse stranden, de rust, het prachtige duingebied, het Grevelingenmeer met het aangrenzende wandelgebied, de fietsmogelijkheden, de vele zonne-uren en de vriendelijke mensen zorgden ervoor dat Ouddorp in 2007 door de lezers van het Algemeen Dagblad werd verkozen tot Beste Badplaats van Nederland. Voor jong en oud is de gemeente een prachtig gebied om even helemaal tot rust te komen. Met meer dan 22 kilometer strand is er volop ruimte om te recreëren en te genieten van de natuur. Vooral de fiets- en wandelroutes, de strandbibliotheek en de zone met extreme sporten zijn erg in trek bij de bezoekers.

Visserij

Op enkele kilometers afstand van de kern Stellendam ligt de Deltahaven. De Deltahaven is de thuishaven van de vissersschepen uit de gemeente. In totaal gaat het om ongeveer 50 kotters. Vele soorten vis worden aangevoerd op Stellendam; zoals de tong, schol, inktvis, zeebaars, poot, rode mul en de garnaal. Stellendam heeft daarmee het meest unieke assortiment van alle vissershavens in Nederland. De Stellendamse garnaal is erg bekend. Deze garnaal is een echte delicatessen. In Stellendam is het enige pelcentrum in Nederland waar handmatig Noordzeegarnalen worden gepeld. Het is een vers product en dat proef je! Als u meer wilt zien over de visserij kunt u een bezoek brengen aan de visafslag in Stellendam. Voor meer informatie hierover kunt u contact opnemen met de VVV Ouddorp aan Zee.

Ruimte, rust, natuurschoon

In de gemeente Goedereede is veel natuurschoon te vinden. Er is een verscheidenheid aan fiets- en wandelroutes die door en langs de prachtige natuur lopen. Bekende natuurgebieden zijn:

De Scheelhoek

Dit gebied wordt gekenmerkt door oude kreken doorsneden riet- en graslanden waar onder andere de bruine kiekendief en het baardmannetje broeden. Het gebied heeft een totaaloppervlakte van 434 hectare en is een belangrijk vogelreservaat. Vele brandganzen en grauwe ganzen overwinteren op de graslanden aan de zuidwestzijde van het gebied. Ook zijn er veel weidevogels en kluten die hier broeden.

De Kwade Hoek

Het gebied bestaat uit 1273 hectare. Het is een dynamisch getijdengebied met aan de noordoostkant de slikken, schorren en kreken waar zoutminnende planten groeien. Hier broeden de kluut, grutto en tureluur.

Volgerland

Net onder de vuurtoren van Ouddorp ligt het natuurontwikkelingsgebied Volgerland. In 2006 is begonnen met de herinrichting van Ouddorp-West, met daarin 100 hectare voor ontwikkeling van natuur. Door de ligging van de polder zijn er mogelijkheden voor het ontwikkelen van een mooie overgang van strand, duinen en binnenduinrand.

Voordelta

De Voordelta is de ondiepe zee en omringende stranden voor de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. In de Voordelta leven veel dier- en plantensoorten die bescherming nodig hebben om voort te bestaan. Bepaalde delen van Voordelta worden extra beschermd door Rijkswaterstaat. Op deze manier compenseren zij het verlies aan zeenatuur vanwege de aanleg van Maasvlakte 2.

Heleen Vlietland, Erik Roeland en wethouder Arend-Jan van der Vlugt, verantwoordelijk voor recreatie en toerisme in de gemeente Goedereede.

Meer informatie

Bent u benieuwd geworden naar de 'méér dan mooie' gemeente Goedereede? De gemeente Goedereede werkt nauw samen met VVV Ouddorp aan Zee. Zij beschikken over een totaaloverzicht van de diverse faciliteiten binnen de gemeente Goedereede. Voor meer informatie kunt u kijken op www.goedereede.nl of www.vvv-ouddorpaanzee.nl.

GEMEENTE GOEDEREDE

méér dan mooi!

Het onderwaterleven van **Breskens:** **AANTREKKINGSKRACHT!**

Breskens. Voor zeezeilers een aantrekkelijke aanlegplaats door de open verbinding met de zee en de schakel in de Zuidelijke Noordzee. Bij lekkerbekken bekend om de dagverse specialiteiten in de vele visrestaurants en het befaamde broodje met garnalen aan de haven. Alle bezoekers zijn het eens: in Breskens kun je aangenaam verblijven in de havens, op de gezellige terrasjes, sfeervolle pleinen, in de diverse winkels en boetiekjes, het Visserijmuseum en op het uitkijkpunt met panoramisch uitzicht over de Westerschelde. Breskens bruist! Zelfs onder water! Alhoewel veel mensen het niet direct zouden verwachten, is het onderwaterleven met name in de havens, zeer bijzonder, kleurrijk en divers. Door de spannende onderwaterwereld boven te halen onderscheidt Breskens zich van andere kustplaatsen!

Dit alles gebeurt op basis van het integrale project 'Het onderwaterleven van Breskens: aantrekkingskracht'. De gemeente en het bedrijfsleven werken hierbinnen samen aan de stimulering van de economie en investeringen in het verblijfsklimaat van Breskens. De onderwaterwereld is daarbij dé inspiratiebron en geeft diverse aanknopingspunten voor speelse en vernieuwende ontwikkelingen. De drie doelstellingen die daarbij voor ogen staan zijn:

- de versterking van de economische structuur;
  - het creëren van economische alternatieven;
  - de ontwikkeling van kenniseconomie op het gebied van maritiem onderwaterleven.
- De kracht van het project zit in de samenhang tussen deze verschillende onderdelen.

Diversiteit aan kleuren van dieren en planten

De diversiteit aan kleuren van de dieren en planten in het water van de haven van Breskens is uniek voor Nederland. In slechts

weinig andere havens zijn zoveel verschillende soorten zo makkelijk te vinden en te bewonderen. Als je vanaf een drijvende steiger in het water kijkt, zie je al van alles, zoals Zeeuwse en Japanse oesters en mosselen, maar ook rode zeeanemonen, witte zeeanemonen en paarsgestreepte zeedahlias, sponzen waaronder paarse buisjessponzen en harige zaksponzen, krabben zoals de fluwelen zwemkrab en de Japanse blaasjes- en penseelkrabben, de Roodspruitgarnaal en de Gezaagde steurgarnaal, en natuurlijk ook vissen waaronder harders, zeebaarzen, zeenaalden en botervissen.

Haal de natuurlijke kracht boven water

Het concurrentievoordeel van Breskens zit letterlijk onder water. Met innovatieve oplossingen zoals een kunstmatige vis met een geïntegreerde camera kan de onderwaterwereld boven worden gehaald en beleefbaar zijn voor zowel belangstellende toeristen en inwoners als wetenschappers. Dit past bovendien goed bij de groeiende belangstelling voor duurzaamheid, klimaatverandering en de waarde van de natuur.

Nu al kunnen bezoekers met een bootje mee de Westerschelde op om meer te weten te komen over haar bijzonderheden en om zonnende zeehonden te spotten op de zandbanken. Een ware belevenis!

De omgeving nodigt uit

In het centrum van Breskens is het heerlijk vertoeven. De bijzondere maritieme aankleding nodigt bezoekers uit. Er is veel te beleven voor zowel de jongste gasten als de 'grote mensen'. Het levendige Spuiplein met waterinstallaties en interactieve visobjecten,

afgezoomd door een lange golvende bank, staat garant voor een heerlijk verblijf. Het is er genieten, onder andere van de prachtige foto's in de arcades boven de terrassen die het verhaal vertellen van 'de duurzame visserij': from Catch to Plate, van de vangst tot de viscreatie op het bord. Een wandeling tussen het centrum en de havens, over de looplijn, is ook zeker de moeite waard. Her en der komt u kleine attractieve maritieme speel- en kunstelementen tegen, zoals een krab en de kop en staart van een vis. Op de terrasjes op het Maritiem Dek is het eveneens aangenaam verpozen. Bij de jachthaven komt binnenkort

een opvallend kunstwerk met rode pinguïns van de Cracking Art Group, dat aandacht vraagt voor de gevolgen van de klimatologische veranderingen.

Vliegwielt voor samenwerking

Goede banden met alle betrokkenen uit de visserij, havengerelateerde bedrijven, aquacultuur, horeca en detailhandel zijn onmisbaar voor het succes van Breskens, nu en in de toekomst. Duidelijk is dat de nieuwe ontwikkelingen een vliegwieleffect hebben: iedereen zet zich in om het verblijfsklimaat nóg verder te versterken!

West Zeeuws-Vlaanderen: schoonste stranden van Nederland

De stranden van de gemeente Sluis zijn uitgeroepen tot de schoonste Noordzeestranden van Nederland. Dit is de kroon op de inspanningen die de gemeente samen met de betrokken ondernemers, het Serviceteam en niet te vergeten de strandbezoekers geleverd heeft. De bijbehorende Gouden Wimpel wappert nu trots op de stranden.

Een schoon strand is een basisvoorwaarde voor strandplezier. Het nog toegankelijker maken van de stranden met nieuwe strandovergangen en panoramaterrassen en het aanbrenge van kwalitatieve voorzieningen, zoals stranddouches, zijn voorbeelden van initiatieven om de aantrekkingskracht en kwaliteit van de West Zeeuws-Vlaamse kust hoog te houden. Investerings die de kust, als belangrijk onderdeel van het basiskapitaal, nog meer kracht geven en waar ook de komende jaren veel energie in wordt gestoken.

Postbus 27, 4500 AA Oostburg
tel. 0117 - 457 000, fax 0117 - 452 241
info@gemeentesluis.nl
www.gemeentesluis.nl
www.visitsluis.nl (voor toeristische informatie en tips!)

Het project 'Het onderwaterleven van Breskens' wordt mede mogelijk gemaakt dankzij het EU-programma EFRO (Europees Fonds voor de Regionale Ontwikkeling) in het kader van het Operationeel Programma Zuid-Nederland (OP-Zuid). Het EFRO-programma is bestemd voor versterking van de economische structuur en bevordering van de werkgelegenheid.

foto's: Fotoarchief Diergaarde Blijdorp

20 Kust&Zee Gids 2009-2010

World Ocean Day

Zaterdag 6 en zondag 7 juni

Wereld Oceaan Dag werd op 8 juni 1992 in het leven geroepen om mensen bewust te maken van de zeeën en oceanen en wat deze voor ons betekenen. Sindsdien wordt deze dag jaarlijks wereldwijd gevierd. Een dag voor de zeeën en oceanen is hard nodig, deze worden door bijvoorbeeld overbevissing ernstig aangetast en bedreigd. Zeeën en oceanen zijn erg belangrijk voor het leven op aarde. Zo maken ze een groot deel van de zuurstof aan die wij inademen, beïnvloeden ze het klimaat en produceren ze een aanzienlijk deel van onze voeding. Denk hierbij niet alleen aan zalm, haring en makreel maar ook aan minder voor de hand liggend voedsel, zoals kwallen, zeewier en andere zeegroenten.

Een reis langs zeeën en oceanen

Het Oceanium van Diergaarde Blijdorp organiseert elk jaar, en dit al vijf jaar lang, diverse leuke activiteiten op Wereld Oceaan Dag. Dit lustrumjaar besteedt Diergaarde Blijdorp een heel weekend lang aandacht aan Wereld Oceaan Dag. Zaterdag 6 juni en zondag 7 juni staan volledig in het teken van de zeeën en oceanen en de bescherming hiervan. Er is dan in het Oceanium weer van alles te doen. De bezoekers maken een reis langs een aantal biotopen van zeeën en oceanen. Zo wordt tijdens de reis een bezoek gebracht aan de Noordzee, de Atlantische Oceaan, het Caribisch gebied en de Californische kust. Onderweg komen zij vele soorten vis tegen, zoals haring, kabeljauw, barracuda's en haaien. Daarnaast worden er doorlopend diverse activiteiten georganiseerd voor zowel jong als oud. Alle bezoekers kunnen tijdens deze dagen gedoopt worden tot een heuse Burger van de Oceaan met hierbij een officieel paspoort. Op www.diergaardeblijdorp.nl vindt u een volledig overzicht van de activiteiten.

'Één klimaat, één oceaan, één toekomst'

Het thema van Wereld Oceaan Dag is dit jaar: 'één klimaat, één oceaan, één toekomst'. De ijsberen zijn nummer één op de lijst van bedreigde diersoorten door de klimaatverandering, hun voortbestaan wordt bedreigd door het verdwijnen van hun leefgebied, de Noordpool. Bij het verblijf van de ijsberen in Blijdorp is er een tentoonstelling die de bezoekers alles vertelt over de klimaatverandering en welke rol de mens hierin speelt.

Meer informatie

U kunt Wereld Oceaan Dag bezoeken op 6 en 7 juni in het Oceanium van Diergaarde Blijdorp. Activiteiten vinden in dit weekend verspreid over de gehele dag plaats tussen 10.00 en 17.00 uur. Bezoekadres: Blijdorplan 8, Rotterdam Kijk voor meer informatie op: www.diergaardeblijdorp.nl

*Certificering
Communicatie*

*Onderwijs en scholing
Beschermd gebied
in de Noordzee
Bestandsbeheer*

Duurzame Visserij

Convenantpartners aan het woord

5 juni 2009: 1 jaar Maatschappelijk Convenant Noordzeevervisserij!

Duurzaam vissen

Maatschappelijk convenant Noordzeevisserij

Vissers konden tot voor kort betrekkelijk anoniem hun bedrijf uitvoeren. Daar is behoorlijk wat verandering in gekomen. Maatschappelijke organisaties stellen zich al een tijd lang steeds kritischer op tegenover de visserij. Zij zijn bezorgd over de gevolgen van de visserij op milieu en biodiversiteit. Ook stimuleren maatschappelijke organisaties bewustwording en bewustmaking van de consument over vangstmethoden en visstandbeheer.

Ze doen dat met communicatiemiddelen als de VISwijzer en de Goede Visgids. Ook in de markt zien we dat de grote winkelketens duurzaam gevangen vis willen verkopen. En dan is er nog de overheid. Ook die legt via het natuurbeleid beperkingen op, bijvoorbeeld door beschermde gebieden op zee in te stellen.

Bakens verzetten

We zien nu dan ook een visserijsector die uit de anonimiteit is gekomen en volop in de schijnwerpers staat. Een visserijsector die moet veranderen, wil hij kunnen rekenen op maatschappelijke waardering. De sleutel voor die veranderingen ligt bij de vissers zelf. Zij moeten hun krachten bundelen en het gesprek met de samenleving aangaan. En die verandering voltrekt zich zichtbaar binnen de visserijsector. De visserijsector moet de bakens verzetten en werken aan zijn toekomst. Veel vissers willen vernieuwen en verduurzamen om in te spelen op de veranderde situatie. Het convenant dat de Noordzeevissers met de natuurorganisaties, het Wereld Natuur Fonds en Stichting De Noordzee en het ministerie van

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben afgesloten helpt daarbij. Het uiteindelijke doel van het convenant is te komen tot een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzeevisserij.

Vijf thema's

De partijen, die het convenant hebben getekend, gaan daartoe vijf belangrijke onderwerpen gezamenlijk verder uitwerken. Het eerste is duurzaam gevangen vis en certificering. De partijen streven er naar dat de hele Noordzeevisserij in 2012 een keurmerk van de Marine Stewardship Council of een gelijkwaardig keurmerk heeft. Het tweede onderwerp is communicatie, bijvoorbeeld via de VISwijzer. Zo zullen de vissers beter worden betrokken bij de beoordelingen voor de VISwijzer. In het kader van onderwijs en scholing zullen lespakketten over duurzame visserij en ecologie worden ontwikkeld. Het vierde thema is beschermde gebieden op de Noordzee. Nederland gaat op de Noordzee gebieden aanwijzen waarvoor een bijzondere natuuropgave geldt. De specifieke natuurwaarden van die verschillende beschermde gebieden bepaalt in welke mate en op welke wijze de visserij kan worden ingepast. Het vijfde en laatste onderwerp is het beheer van de platvisbestanden. Het doel is om tong en schol eerst binnen veilige biologische grenzen te brengen om daarna toe te werken naar een bestandsniveau waarbij de visserij met zo min mogelijke invloed op het bestand een goede vangst kan realiseren. De

Minister Verburg had er bij de ondertekening van het convenant veel waardering voor, dat de visserij en maatschappelijke organisaties elkaar hadden weten te vinden. Ze beloofde zich volledig te zullen inzetten om haar aandeel te realiseren. Ze zei dat ook te verwachten van de andere partners.

Ondertekening convenant op 5 juni 2008
Foto: Peter Wiezoreck

Eén jaar Maatschappelijke Convenant Noordzeevisserij

In 2008 hebben de Nederlandse Noordzeevissers, Stichting De Noordzee, het Wereld Natuur Fonds en de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit een convenant getekend. In het convenant zijn afspraken gemaakt over vijf thema's: duurzame vis, communicatie, onderwijs en scholing, beschermde gebieden in de Noordzee en bestandsbeheer.

De gedachte achter het convenant is dat overheid, vissers (vertegenwoordigd in het Productschap Vis) en milieuorganisaties ieder vanuit hun eigen kennis, ervaring en verantwoordelijkheid samenwerken aan de overgang naar een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzeevisserij. Want uiteindelijk hebben we allemaal hetzelfde doel, een gezonde Noordzee vol met vis en ruimte voor visserij.

De samenwerking loopt nog niet op alle onderdelen gladjes, maar veel zaken zijn wel in gang gezet. Deze brochure laat zien hoeveel er één jaar na ondertekening van het convenant al bereikt is. De voortgang geeft vertrouwen dat de partners ook in staat zijn om de resterende grote uitdagingen op te pakken. Dit betreft onder andere de regulering van de visserij in de beschermde gebieden op de Noordzee en de certificering van de boomkorvisserij. Supermarkten willen vanaf 2012 uitsluitend duurzaam gevangen Noordzeevis in de vakken hebben liggen. De opgave voor de visserij is om daar tijdig op in te spelen.

schol bevindt zich sinds kort binnen de veilige grenzen en ook de tong is hard op weg.

Samenwerking

De visserijsector is druk bezig met zijn toekomst. Vernieuwing en verduurzaming is daarbij het motto. Het gaat niet om techniek alleen. Even belangrijk zijn zaken als verbetering van het ondernemerschap en onderlinge samenwerking. Vissers moeten zicht hebben op de ontwikkeling van hun bedrijf en nadenken over de vraag, waar zij over vijf of tien jaar willen staan. Ook uitwisseling van kennis en ervaring is van groot belang. Bijvoorbeeld als ze willen overstappen op een nieuwe visserijtechniek. Daarom bestaan er tegenwoordig ruim tien kenniskringen.

Kenniskring harder en zeebaars
Foto: LEI

Kenniskringen

Onder begeleiding van LEI en Wageningen IMARES werken dertien groepen vissers aan een duurzamere visserij. Vissers die op allerlei vissoorten of op garnalen vissen, op de Noordzee en in de kustzone, maar ook in binnenwater. Er is bijvoorbeeld een kenniskring Kustvisserij op harder en zeebaars, een kleinschalige visserij in de ondiepste delen van onze kust. Deze vissers ontwikkelen kennis over vissoorten en de visserij daarop, zodat het visserijbeheer effectiever kan worden gemaakt. Eén van hun activiteiten was een kennisdag in januari 2009. Beroepsvissers, sportvissers, natuurorganisaties en ambtenaren deelden hun kennis over vissoorten en visserij. Een goed voorbeeld van het delen en vergroten van informatie (kennis) om samen tot een duurzamere visserij te komen. Meer informatie op www.kenniskringvisserij.wur.nl

Ruimte voor een verantwoorde visserij

Samen de schouders eronder

De visserij op de Noordzee is onlosmakelijk met Nederland verbonden. Nederland is groot geworden op de haringvisserij. Daarnaast zijn de Zeeuwse mossel en de Hollandse garnaal wijd en zijd bekend en is Noordzee tong nog steeds de delicatessa in restaurants. De convenantpartners ijveren ervoor dat dit allemaal kan blijven bestaan, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid en expertise, en zijn ervan overtuigd dat er ruimte is voor een verantwoorde visserij op de Noordzee.

De Nederlandse kottervloot is de laatste jaren in slecht weer gekomen door een combinatie van stijgende brandstofprijzen, verlaagde vangstquota en achterblijvende prijzen. Tegelijkertijd wordt vanuit de maatschappij, bij monde van de milieu organisaties, gewezen op vier belangrijke problemen:

- overbevissing; met sommige soorten in de Noordzee gaat het niet goed,
- discards; het overboord zetten van ongewenste bijvangst,
- bodemberoering; het gebruik van bodemsleepnetten kan gevolgen hebben voor het bodemleven,
- het energieverbruik van de vissersvloot. Ideeën over de oplossingen voor deze problemen en mogelijkheden van visserij op de Noordzee verschillen tussen de convenantpartijen. Vanuit het convenant wordt op een aantal terreinen samengewerkt aan de verduurzaming van de Nederlandse Noordzee visserij.

Verbeteringen

Vissers werken voortdurend aan de verbetering van hun visserij. Zo werd het motorvermogen

van de vloot gereduceerd met 15%. Vissers werken ook al sinds lange tijd samen met onderzoekers van Wageningen IMARES en het ministerie aan het verbeteren van de bestandsopnames. Bestandsopnames zijn eigenlijk een soort 'bevolkingsregister' onderzoek van vissoorten in de Noordzee, waarbij geschat wordt hoeveel vis er in de zee zit en hoeveel vissers vervolgens mogen vangen. Het gezamenlijk onderzoek heeft geleid tot een vast beheeroverleg met de platvissector, onderzoekers en het ministerie (de beheerders).

Eigen onderzoek

Sinds 2004 dragen vissers bij aan onderzoek naar discards. Gegevens uit eerder onderzoek van biologen bleek niet overeen te komen met de ervaringen die vissers op zee hadden. Ook waren de wetenschappers niet tevreden over de statistische waarde van de gegevens. Daarop werd besloten tot eigen onderzoek aan boord van de kotters. Dat onderzoek heeft veel relevante gegevens opgeleverd over de effecten van visgebied, visserijperiode en het aantal gebruikte wekkerkettingen op de hoeveelheid discards. Sinds 2009 is de samenwerking tussen vissers en onderzoekers op het gebied van discardsonderzoek volledig geïntegreerd.

Selectief vissen

Het meten van de hoeveelheid discards is één ding. Nog interessanter is het om te onderzoeken hoe discards verminderd kunnen worden.

De Nederlandse vloot, vissend op de Noordzee, vist hoofdzakelijk op schol en tong. Dat is een gemengde visserij. Dat betekent dat het lastig is om selectief te vissen. Bodemvissen leven allemaal door elkaar en vissen op tong betekent dus dat er ook schol, griet, tarbot en andere bodemvissen worden gevangen. Sommige bijvangst zijn gewenst door de visser, maar andere (zoals krabben en zeesterren, maar ook te kleine vissen) niet. Daarom doen vissers, sinds 2007, samen met wetenschappers onderzoek hoe de netten op dusdanige wijze aangepast kunnen worden dat ze minder bijvangen.

Vistuigen

Ook aan bodemberoering en energievermindering wordt hard gewerkt door de vissers. Innovatieve vistuigen als de sumwing, de hydrogrieg en de pulskor krijgen steeds meer aandacht. De lichtere vistuigen blijven boven de bodem en vangen vissen door ze op te laten zwemmen van de bodem door waterwervelingen of kleine elektrische pulsen. Deze methodes kosten vaak minder energie dan de 'gangbare' boomkor. De vissers die met de boomkor vissen, experimenteren met lichtere vistuigen, minder kettingen en lichter netwerk. Als gevolg van deze innovaties en andere maatregelen verbruiken de Nederlandse vissers nu 40% minder brandstof, een spectaculair resultaat. Bij al deze onderzoeken en innovaties is de kennis en ervaring van vissers onontbeerlijk.

Gecertificeerde vloot

Vanuit het convenant is afgesproken om in 2012 een volledig gecertificeerde vloot te hebben. De garnalenvissers en staandwantvissers van Nederland zijn hard bezig om het MSC-certificaat te behalen. Daarin werken ze samen met de natuur- en milieuorganisaties. De Nederlandse haring uit de Noordzee heeft het MSC-certificaat al en een aantal andere visserijen zit in het traject. Daarnaast zal een groot deel van de Nederlandse kottervloot zich ook laten certificeren voor Verantwoordelijk Vissen. Dit certificaat geeft aan dat de visser op een verantwoordelijke wijze de visserij uitoefent door zich te houden aan alle wettelijke eisen en verplichtingen.

Vanuit het convenant werken de partijen ook samen aan cursussen over duurzaamheid in de sector en aan het verbeteren van het visseronderwijs op dit gebied. Daarnaast worden diverse heikele onderwerpen als de VISwijzer van Stichting De Noordzee en het Wereld Natuur Fonds besproken, alsook de beschermde gebieden op de Noordzee en er wordt gezocht naar mogelijkheden voor samenwerking.

Bijscholing

Slim ondernemen, regelgeving uit Brussel, de maatschappij en duurzame vis, MSC label, marktwerking in de visketen, praten met de media, discussiëren met andersdenkenden, een beter imago.... onderwerpen die steeds belangrijker zijn geworden voor de vissector en waar vissers en vishandelaren nu en in de toekomst mee uit de voeten moeten kunnen.

Daarom organiseert Stichting ProSea de komende twee jaar een kaderprogramma duurzame visserij voor jonge vissers en vishandelaren. Het kaderprogramma bestaat uit een serie van zes workshops waarin niet alleen kennis over deze onderwerpen wordt aangeboden, maar waarin ook actief wordt geoefend om de hierbij benodigde vaardigheden te verkrijgen.

Foto: Wim van Densen

ProSea is een educatieve non-profit stichting. ProSea werkt bij de organisatie van de kaderdagen samen met deskundigen uit de vissector en het visserijonderzoek. Het project krijgt subsidie uit de LNV-regeling 'Collectieve acties' en wordt mede gefinancierd door het Europees Visserijfonds (EVF).

Jan Odink, Voorzitter Productschap Vis:

“Niemand – ook de ondernemer binnen de vissector niet - kan zonder netwerk. Ik juich het toe dat wij met de ondertekening van het convenant duurzame Noordzevisserij de vrijblijvendheid van netwerken opzij hebben geschoven om formeel gezamenlijk met onze convenantpartners de schouders te zetten onder verdere verduurzaming van de Noordzevisserij. Niet naast elkaar, maar mét elkaar!”

Foto: Productschap Vis

Tekst: Marloes Kraan
Beleidsmedewerker Verantwoorde Vis
Productschap Vis

Haringvangst

Foto: Nederlands Visbureau

Gezonde natuur, gezonde visserij

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Stichting De Noordzee is de Nederlandse natuurorganisatie voor onze eigen Noordzee. Het Wereld Natuur Fonds spant zich wereldwijd in voor oceanen en zeeën, zo ook voor de Noordzee. Een zee die heel rijk kan zijn, vol vis, dolfinen en ander leven. Zo'n zee is ook goed voor de visserij. En dat toekomstperspectief is wat de convenantpartners bindt.

De krant kopte in juli 2008 dat er een 'pril huwelijk' was gesloten tussen visserij en milieuorganisaties. Het is onze verantwoordelijkheid om op basis van kennis over de natuur in zee en over specifieke visserijen, kritisch mee te denken over welke maatregelen nodig zijn.

Vernieuwen en verduurzamen?

De geest van het convenant straalt vernieuwing uit en verduurzaming. Innovatie staat voor de weg vooruit. Nieuwe technieken, nieuwe visserijen. Techniek is belangrijk in verduurzaming. Toch leert de geschiedenis dat juist techniek veel schade kan doen. Vaak betekende innovatie meer, groter, zwaarder en harder. De huidige innovatieopgave, die van vernieuwing en verduurzaming, draait niet alleen om techniek. Het gaat om innovatie in de markt. En het gaat om innovatie in het beheer!

Innovatie in de markt

De consument is steeds vaker bereid te betalen voor een duurzame vis die de natuur spaart. Ondernemers in de keten (denk aan handel, supermarkten en visdetaillisten) zullen daarom meedenken en meewerken aan verduurzamingstrajecten van hun leveranciers. Als

alle schakels in de visketen hun verantwoordelijkheid nemen, dan groeit er perspectief voor vissers om te investeren in verduurzaming. De VISwijzer is een middel om die bewustwording in de keten op gang te brengen. Stichting De Noordzee en het Wereld Natuur Fonds werken samen in een meerjarig programma om visinkopers te helpen bij het omschakelen op duurzame vis.

Innovatie in beheer

In het convenant zijn afspraken gemaakt over het lange termijn beheer van de vissoorten. Beheer gaat over de omvang van visbestanden, maar ook over bijvangst en over schade aan het kwetsbare leven op de bodem van de zee. Deze opgave vraagt actieve inzet van het Ministerie van LNV. Wanneer innovatie leidt tot nieuwe visserijen zijn er randvoorwaarden nodig vanuit het beleid. De tijd van grenzeloos vissen is voorbij. MSC-certificering is een middel om tot beter beheer te komen tussen vissers.

Beschermde gebieden

Het Wereld Natuur Fonds en Stichting De Noordzee streven naar een netwerk van beschermde gebieden op zee. Onderdeel van het maatschappelijk convenant is dat de kennis van natuurbeschermers en vissers wordt samengebracht. Zo kan vastgesteld worden welke vormen van visserij in welke mate verenigbaar zijn met de doelen voor de beschermde gebieden op de Noordzee.

Certificering garnaalvisserij

De Hollandse garnaal leeft vooral in de Waddenzee en in de kustwateren van de Noordzee. In 2006 zijn de vissers, de handel, Stichting De Noordzee en de Waddenvereniging met steun van het Wereld Natuur Fonds gaan samenwerken om de garnaalvisserij te verduurzamen. Het doel is dat de visserij zich certificeert volgens de onafhankelijke standaard voor duurzame visserijen van het Marine Stewardship Council (MSC). De samenwerking is lang niet altijd makkelijk, maar inmiddels heeft de visserij een beheerplan opgesteld, testen ze maatregelen om bijvangsten te beperken en zullen de effecten van het vistuig op de natuur in de Waddenzee worden onderzocht. Stichting De Noordzee heeft in 2009 ook het gesprek gestart met de boomkorvisserij om naar voorbeeld van de garnaalvisserij, te gaan voor certificering. Ook voor nieuwe visserijen als flyshoot-visserij en de jigvisserij op inktvis liggen hier kansen!

Op 30 mei 2009 organiseren WNF en Productschap Vis een uitwisseling en discussie tussen Nederlandse vissers en een Amerikaanse visser en wetenschapper over hun ervaringen met een netwerk van beschermde gebieden.

Samenwerken

Goed ondernemerschap vereist het nemen van eigen verantwoordelijkheid. In toenemende mate wordt van ondernemers gevraagd om verantwoordelijkheid te nemen voor de gevolgen voor natuur en milieu. In de visserij is dit extra lastig. Immers ook de collega/concurrent vist op jouw grond. Perspectief voor de visserij komt aan op samenwerken met collega's, met partijen in de keten en met natuurbeschermingsorganisaties. De uitdaging is niet te blijven PRATEN maar te DOEN. De visserij vraagt om ruimte en tijd. Om de samenwerking via het convenant goed uit te voeren, zullen maatregelen in de praktijk van de visserij moeten aantonen dat we met elkaar op de goede weg zijn.

VISwijzer

De VISwijzer is een initiatief van Stichting de Noordzee en het Wereld Natuur Fonds. Stichting De Noordzee beoordeelt sinds 2004 vissoorten die we in Nederland graag eten op duurzaamheid. Alle visserijen en alle typen kwekerijen worden langs een meetlat gelegd; per soort wordt een gedetailleerde vragenlijst ingevuld (bijv. wordt het visbestand overbevist? Of lozen de kwekerijen vervuuld water in zee?). Op de VISwijzer staan de vissoorten ingedeeld in de groene, oranje of rode kolom. Het advies is: kies voor vissoorten uit de groene kolom! En liever nog, kies voor het MSC-keurmerk! Met de VISwijzer kunnen consumenten en ondernemers kiezen voor vis die de natuur zo weinig mogelijk beschadigt. De beoordelingen worden regelmatig geactualiseerd, zodat visserijen en kwekerijen die investeren in verduurzaming opschuiven naar de groene kolom. Omdat steeds meer Noordzeevisserijen investeren in verduurzaming is de VISwijzer straks hopelijk niet meer nodig! Meer informatie op www.goedevis.nl

Carel Drijver, Hoofd Oceanen en Kusten,
Wereld Natuur Fonds:

We realiseren ons dat de vissers het moeilijk hebben. De visbestanden staan onder druk en de olieprijs zijn hoog. De natuur heeft het echter ook moeilijk, door de effecten van visserij, zoals bijvangst en bodemschade. De vraag van consumenten naar verantwoord gevangen vis stijgt. Daarom moeten we juist nu met vissers een slag slaan in verduurzaming. Het convenant is een belangrijke stap hierin. We hopen zo dat we ook in de toekomst kunnen blijven genieten van een lekker visje. Dat is goed voor de vissers en goed voor de natuur.

Foto: Wereld Natuur Fonds

Tekst: Esther Luiten
adjunct directeur
Stichting De Noordzee

for a living planet®

Schol

Foto: Salko de Wolf / Ecomare

MSC Noordzeetong (Hastings)
Foto: MSC

Nederlandse vloot gaat voor MSC

Duurzame vis. Het staat hoog in het vaandel van de vissector, milieuorganisaties en overheid. Maar hoe weet je nu zeker dat je een vis echt duurzaam is gevangen? De Marine Stewardship Council (MSC) is een onafhankelijke internationale non-profit organisatie, die een certificeringsprogramma heeft ontwikkeld voor duurzame en goed beheerde visserij. Via het bieden van marktvoordelen aan gecertificeerde vissers wil de MSC bijdragen aan het omkeren van de wereldwijde achteruitgang van de visbestanden en het zeeleven. Wereldwijd zijn er nu 46 gecertificeerde visserijen, worden er 102 beoordeeld, en zijn in 41 landen al ruim 2.300 producten met het blauwe logo te koop.

Nederland is het enige land ter wereld waar zowel de retail als de vissers zich aan MSC hebben gecommitteerd. De supermarkten gaan per 2011 alleen nog maar wildgevangen vis met MSC-label verkopen. In het convenant is vastgelegd dat de hele visserijsector in 2012 in het MSC-traject zit. De eerste groepen vissers zijn hier al mee begonnen. De minister maakte 1 miljoen euro vrij om dit te ondersteunen. Ook het Europese Visserijfonds financiert een aantal projecten om de sector te helpen met het doorvoeren van verbeteringen, zoals het verminderen van ongewenste bijvangsten. Met recht kan worden gesteld dat onze vissers hard op weg zijn naar een duurzame visserij.

Meer informatie op www.msc.org/nl

Staadwantsvisserij

Kleinschalige vissers die in Nederlandse wateren met staande netten op tong vissen, hebben gekozen voor certificering met MSC. Het oprichten van een kenniskring Staadwantsvisserij heeft bijgedragen aan dit proces. Staadwantsvissers nemen nu zelf maatregelen om hun visserij ook duurzaam te houden. Zo beperken ze de hoeveelheid gebruikte netten per vaartuig om overbevissing in de kustzone te voorkomen en conflicten met sleepnetvissers en sportvissers te vermijden.

Derk Jan Berends, voorzitter kenniskring Staadwantsvisserij, geeft aan dat vissers graag zouden zien dat de overheid deze maatregel overneemt in haar regelgeving en bovendien een vergunningstelsel introduceert die een duurzame ontwikkeling van de visserij mogelijk maakt.

Het halen van het staadwant
Foto: Derk Jan Berends

Twinrignetten
Foto: Louwe de Boer

Twinrigvisserij

Drie jaar geleden hebben de gebroeders de Boer hun boomkor ingeruild voor een twinrig. Dit heeft het brandstofverbruik van de PD147 met meer dan 50% teruggebracht. Twinrigvisserij is een lichte vorm van sleepnetvisserij, waarbij met behulp van rubber kabels een vibratie wordt afgegeven boven de zeebodem. De vis schrikt op van de vibratie en komt in het net terecht. Zolang de maaswijdte van het net voldoet aan de voorschriften en gebieden met overwegend jonge visbestanden met rust gelaten worden, zijn de bijvangsten van ondermaatse vis en andere soorten klein. Eind mei 2009 hoopt de Ekofishgroup, met steun van het Wereld Natuur Fonds, met vier schepen waaronder de PD147, MSC-gecertificeerd twinrigvisser te zijn.

Werken aan kust & zee Duurzame oplossingen voor een mooie en veilige kust

'Werken aan kust & zee' is mede mogelijk gemaakt door:

- Hoogheemraadschap van Rijnland
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Projectbureau Zeeweringen
- Rijkswaterstaat
- Seamarco
- Waterschap Zeeuwse Eilanden
- Waterschap Zeeuws-Vlaanderen

Nederlanders werken voortdurend aan een mooie en veilige kust om ons land te beschermen tegen de zee en onze kustlijn in vorm te houden. Kust & Zee geeft adviezen of stuurt aan op overleg op het gebied van duurzame toepassingen daarbij. Te denken valt aan gebruik van energiezuinige verlichting in havens. Kust & Zee pleit al sinds het UN Year of the Dolphin voor het gebruik van Pingers voor de Nederlandse vissers. Pingers zijn apparaatjes die een sonargeluid uitzenden waardoor de dolfijn op een veilige afstand van de visnetten blijft.

Ook over de onderstaande onderwerpen denkt en werkt Kust & Zee graag mee om gezamenlijk tot de meest duurzame oplossing te komen.

De Nederlandse kust moet veilig blijven ook bij zeespiegelstijging. Kust & Zee is een voorstander van kustversterking met zand. Een duurzame manier van zandwinning en doordachte toepassing hiervan zijn nodig voor mens en natuur. Er is nog geen overeenstemming over waar en op welke manier zandwinning plaats moet vinden. Kust & Zee stimuleert dat onderzoek wordt gedaan en moedigt discussie hierover aan.

Kust & Zee juicht het gebruik van duurzame energie, zoals windenergie, toe. Dit is essentieel om de klimaatverandering en uitputting van eindige grondstoffen tegen te gaan. Maar

windmolenparken moeten wel op de juiste wijze en op de goede locaties worden geplaatst. Kust & Zee ziet kansen: waarom bijvoorbeeld geen combinatie tussen windmolenparken en zeereservaten?

Werken aan kust en zee zorgt voor geluid zowel boven als onder water. Of en op welke manier het zeeleven hier schade van ondervindt, wordt nog onderzocht. Over dit onderwerp leest u meer in het artikel onderwaterleven en onderwatergeluid.

Kust & Zee is blij om te zien dat de initiatiefnemers in veel werken aan de kust en op zee nadenken over de gevolgen voor de natuur en dat zij duurzame oplossingen inzetten. In de rubriek werken aan kust en zee laten wij hen aan het woord.

landbouw, natuur en voedselkwaliteit

www.minlnv.nl

www.noordzee.nl

www.wnf.nl

www.pvis.nl

De partners die op 5 juni 2008 het convenant ondertekenden:

- Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- CPO Oost UA
- CPO Wieringen UA
- CPO Nederlandse Vissersbond UA
- CPO Texel UA
- CPO West UA
- Wereld Natuur Fonds Nederland
- Stichting De Noordzee
- Productieschap Vis

Productie: Vereniging Kust & Zee, mei 2009

Een digitale versie van deze brochure is beschikbaar via www.kustenzee.nl

Foto's voorkant: Garnalen viskottar, foto: Nederlands Visbureau. Inzetjes Haringvisser, foto: Nederlands Visbureau; Schol, foto: Salko de Wolf / Ecomare

Kustverdediging aan de Zuid-Hollandse kust

Achterland beschermd tegen 'superstorm'

Het is bekend dat grote delen van Nederland beneden de zeespiegel liggen. Onderhoud aan de zeewering en de dijken in het binnenland is dan ook een belangrijke taak van het hoogheemraadschap van Rijnland. Daarbij moet het hoogheemraadschap ook voorbereid zijn op de toekomst. Klimaatverandering zorgt ervoor dat de zeespiegel stijgt en de bodem daalt. Het hoogheemraadschap wil dat iedereen droge voeten houdt en vooral veilig kan blijven wonen, werken en recreëren. Daarom werkt Rijnland ook aan het versterken van de zeewering en de dijken.

Kustversterking Katwijk

De kust van Katwijk voldoet niet aan de veiligheidsnormen van het Rijk. Dit betekent dat in het geval van een extreem zware storm - deze komt eens in de 10.000 jaar voor - de Katwijkse kust niet sterk genoeg is. Dit is niet alleen een probleem voor Katwijk, maar ook voor grote delen van de Randstad. De komende jaren wordt in een gezamenlijk project hard gewerkt aan de versterking van de Katwijkse kust door het hoogheemraadschap van Rijnland, de gemeente Katwijk, de provincie Zuid Holland en Rijkswaterstaat. De projectorganisatie zoekt nu naar de beste oplossing om de kust te versterken. Zo wordt Katwijk zowel op het gebied van veiligheid als op ruimtelijke kwaliteit voorbereid op de toekomst. De situatie in Katwijk is uniek in vergelijking met andere kustversterkingsprojecten aan de Nederlandse kust. De waterkering ligt namelijk niet direct aan de kust, maar loopt dwars door het dorp heen. Hierdoor wonen 3000 inwoners van Katwijk 'buitendijks'. Dit betekent dat ze niet dezelfde bescherming hebben tegen de

zee als de rest van Katwijk en West Nederland. De projectorganisatie bestudeert daarom de mogelijkheid om de waterkering van het dorp naar de boulevard te verleggen. Dit zou in één klap twee problemen oplossen: Katwijk en het achterland worden beschermd tegen 'de superstorm' en alle Katwijkers wonen dan 'binnendijks'. Nadat de beste oplossing voor de kustversterking bepaald is, wordt in het najaar van 2012 begonnen met de uitvoer van de plannen. In 2013 moet de kust van Katwijk dan voor de komende 50 jaar sterk genoeg zijn.

Kustversterking Noordwijk

Ook de Noordwijkse zeewering is versterkt om de vereiste veiligheid te kunnen blijven bieden tegen overstroming vanuit zee. De zeewering is versterkt volgens het dijk-in-duinprincipe. Op de plek van het oude duin is een dijk aangelegd, die vervolgens bedekt is met zand. Daarna is een nieuwe duinenpartij opgespoten die maar liefst 42 meter breder is dan in de oude situatie. Het versterken van de dijk met harde steenbekleding en het vergroten van de duinenpartij is een ideale combinatie om

een grote storm te kunnen doorstaan. Omdat dit principe zo goed werkt wordt inmiddels ook op andere plaatsen gekeken naar mogelijke toepassingen voor kustversterking. De gemeente Noordwijk en de bewoners zijn enthousiast over deze manier van kustversterking. Noordwijk beschikt inmiddels weer over een mooie en veilige kustlijn en is weer helemaal klaar voor het strandseizoen!

Boezemgemaal Katwijk

In het Zuid-Hollandse Katwijk aan Zee staat één van de vier grote boezemgemalen van het hoogheemraadschap van Rijnland. Deze gemalen zorgen ervoor dat het overtollige (regen)water uit het Rijnlands gebied naar zee wordt afgevoerd. Toch wordt het steeds moeilijker om ervoor te zorgen dat iedereen droge voeten houdt. Meer neerslag, de zeespiegelstijging en verstedelijking zorgen ervoor dat water sneller en tegen een hogere zeestand in afgevoerd moet worden. Om deze veranderingen het hoofd te kunnen bieden wordt het boezemgemaal Katwijk uitgebreid en gerenoveerd. De drie bestaande dieselelektrische pompen worden vervangen door elektrisch aangedreven pompen. Aan de noordkant bouwt het hoogheemraadschap van Rijnland een vierde pompunit en krijgt het gemaal noodstroomaggregaten. Zo kan het gerenoveerde gemaal straks nog meer water naar zee pompen. Daarnaast is het de bedoeling dat het hoogheemraadschap bij extreme neerslag water kan bergen in twee waterbergingslocaties. Eind 2011 is het uitgebreide en gerenoveerde gemaal volledig in bedrijf.

Hans Pluckel nieuwe hoogheemraad voor de kust

De heer Hans Pluckel werd op 8 januari 2009 namens de VVD geïnstalleerd als hoogheemraad voor het hoogheemraadschap van Rijnland. Zijn portefeuille bestaat voornamelijk uit onderwerpen op het gebied van financiën en de kust.

Water is belangrijk

“Water wordt steeds meer een onderdeel van de ruimtelijke, economische en agrarische ontwikkelingen in Nederland”, zegt Hans Pluckel. “De kust alleen al krijgt steeds meer belevingswaarde voor de bewoners en toeristen maar ook de economische waarde is belangrijk. En er zijn natuurlijk veel ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid, natuur en milieu, waar we heel hard aan werken. Ons hoogheemraadschap heeft een uitgebreid kustversterkingprogramma, gebaseerd op het Hoog Water Beschermingsprogramma van het Rijk. Hierin werken wij met meerdere partijen samen aan de kustversterking op plaatsen waar dat nodig is, om zo de veiligheid voor bewoners en bedrijven te waarborgen. In Noordwijk is deze kustversterking inmiddels gereed. In Katwijk werken we momenteel aan plannen en mogelijkheden voor kustversterking.”

Veiligheid, waterbeheersing en recreatie

Hans Pluckel: “Het hoogheemraadschap is verantwoordelijk voor de veiligheid van de bewoners wanneer het gaat om waterbeheersing. Daarnaast willen we meedenken over het zo goed mogelijk gebruiken van de recreatieve mogelijkheden van de kust. Zo is na een proef in Zandvoort inmiddels beleid vastgesteld waardoor strandtenten onder bepaalde voorwaarden het gehele jaar geopend kunnen zijn.” “Vaak wordt de vraag gesteld wat waterschappen nou eigenlijk betekenen voor de mensen”, vervolgt hij. “We mogen wat mij betreft trots zijn op het hoogheemraadschap. Wat veel mensen zich niet beseffen is dat we allemaal onder NAP wonen. Daarnaast moet het water dat we dagelijks door het toilet spoelen allemaal gezuiverd worden. Hiervoor zorgt het hoogheemraadschap: voor droge voeten en voor voldoende en schoon water. Water is een steeds belangrijker beleidsonderwerp en het hoogheemraadschap komt hierdoor steeds vaker in beeld.”

Waterautoriteit

“In Nederland is het belang van collectieve veiligheid geborgd in de waterschappen, in tegenstelling tot in andere landen. Hier wordt niet gezegd: ‘u woont beneden zeeniveau, jammer dan’. Nee, wij hebben een gezamenlijk belang dat mensen veilig kunnen wonen en het water goed beheerd wordt. “We werken hiervoor op een professionele en kundige manier samen met partners. Samen zorgen we blijvend voor goed waterbeheer”, besluit de hoogheemraad.

Wat doet Rijnland?

Het hoogheemraadschap van Rijnland is een waterschap. Het gebied waarin Rijnland werkt, strekt zich uit van Wassenaar tot Amsterdam en van IJmuiden tot Gouda. Dit gebied is 1100 vierkante kilometer groot en wordt aan de westkant begrensd door de Noordzee. Er wonen, werken, reizen en recreëren ruim 1,3 miljoen mensen. Het hoogheemraadschap van Rijnland zorgt samen met het Rijk en de provincies voor een goede, duurzame bescherming tegen de Noordzee.

Foto: Freek van Arkel

Links: Gewone zehonden kunnen zowel onderwater als boven water goed horen, en kunnen dus in beide media last hebben van door de mens gemaakt geluid. Onderwater bereikt geluid hun oren via weefselgeleiding, boven water gebeurt dit, net als bij de mens, via de gehoorgangen naar het trommelvlies.

Foto: Ernst Bode

Foto: Sebastiaan Koreman

ONDERWATERLEVEN EN ONDERWATERGELUID

Het is nooit stil in de zee...

Wanneer u op een rustige zomeravond een strandwandeling maakt, dan geniet u van de stilte. Echt stil is het niet: u hoort het ruisen van de zee, de wind, een zeemeew. Maar het ruisen van de zee viel u 's middags, toen het nog druk was aan het strand, helemaal niet op. Het horen is namelijk afhankelijk van de omgevingsgeluiden, van de sterkte van het geluid, van de totale hoeveelheid geluid om u heen en zelfs van uw stemming. Dat is vast geen nieuws voor u, maar wist u dat dit ook geldt voor dieren in de zee?

Sterker nog, geluid in de zee is voor zeedieren nog veel belangrijker. Geluid verspreidt zich in het water veel makkelijker dan in de lucht. Het is maar goed dat zeedieren als bruinvissen, dolfinen, zehonden, vissen en zelfs schelpdieren geluiden kunnen waarnemen en daarop kunnen reageren. Want aan zien onder

water heb je, zeker in onze Noordzee, niet zo veel. Het zicht is vaak niet meer dan een meter. Toch moeten de dieren zich wel kunnen oriënteren om voedsel te zoeken en partners te vinden. Voor zeedieren is geluid het zintuig om te overleven.

Wat horen de dieren?

Hoe belangrijk geluid voor de zeedieren is, beginnen we eigenlijk pas de laatste jaren te begrijpen. Geluid kan alleen worden gehoord als het niveau boven de gehoordrempel ligt. De drempel ligt voor elke toon (frequentie) op een ander niveau. Dolfinen en bruinvissen kunnen dezelfde tonen als mensen horen. Echter zij kunnen evenals katten, honden en vleermuizen ook nog veel hogere tonen, de zogenaamde ultrasone geluiden horen. Daarnaast vangen ze deze tonen over veel grotere afstand op. Ze gebruiken die geluiden dan ook als een sonar om te bepalen waar hun prooi zich bevinden. Dit doen zij net als een vleermuis met behulp van echolocatie. De geluiden die ze uitzenden worden teruggekaatst en opgevangen en daarmee wordt de richting bepaald en de grootte en soort prooi vastgesteld.

Van de meeste zeedieren weten we niet precies welke geluiden (toonhoogten) en geluidsniveaus ze kunnen horen, en over welke afstanden ze bepaalde geluiden kunnen horen. Van bulruggen - een walvissoort, waarvan er deze winter één bij Den Helder rondzwom - wordt verondersteld dat ze onder water over honderden kilometers met elkaar kunnen communiceren. Van de tandwalvissoorten in de Noordzee, zoals de bruinvis en de witsnuitdolfijn, weten we nog bijna niets. Ook van de beide zehondensoorten die aan onze kust voorkomen, de gewone zehond en de grijze zehond, beginnen we net een beetje te begrijpen over hun gehoor en het belang daarvan. Maar wie weet, misschien wennen dieren net als mensen aan extra geluid. Ons gehoor past zich tot op zekere hoogte aan. Als u 's morgens in de auto de autoradio aan zet, dan moet u het volume meestal zachter zetten. Dat komt omdat u in de vorige dag langzamerhand aan het extra geluid van de automotor en het verkeer gewend bent geraakt. Uw oren hebben een soort ruisfilter ingebouwd.

Onderzoek

Wereldwijd is er grote ongerustheid over de staat van de zeeën. Overbevissing, en vervuiling hebben de laatste decennia geleid tot verlies aan diversiteit van planten en dieren. De zee als ecosysteem wordt ernstig bedreigd. Ook scheepvaart, boringen, seismisch onder-

zoek met behulp van ontploffingen, de bouw van windmolenparken en andere menselijke activiteiten verstoren het leven in de zeeën. Wetenschappers denken dat het geluid van deze activiteiten bijdraagt aan de achteruitgang van aantallen en soorten van zeezoogdieren. Over de omvang daarvan is echter nog niet zoveel bekend. Vandaar dat overheden en onderzoeksinstituten over de hele wereld dit nu uitzoeken. In Nederland doen instituten als Deltares, Wageningen IMARIS, TNO en SEAMARCO onderzoek naar de invloed van geluid onder water op de zeezoogdieren, vissen en andere organismen. Zo wordt in de Noordzee onder meer bekeken of de zeedieren ook echt last van hebben van de bouw en de exploitatie van windmolenparken en intensieve scheepvaartroutes. De onderzoeken worden vaak uitgevoerd mede in opdracht van het ministerie van LNV.

Zachter

In de laatste 200 jaren is het geluidsniveau op zee enorm toegenomen. Wat het effect daarvan is op het gedrag en de verspreiding van de zeedieren en met name de zeezoogdieren zullen we hopelijk binnenkort weten. Maar het lijkt niet te ver gezocht om te veronderstellen dat ook onder water vaak gedacht zal worden: "Kan het niet een beetje zachter?"

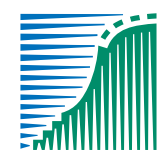
Een bruinvis aan het luisterstation voor een gehooronderzoek op SEAMARCO's instituut. De bruinvis is getraind om weg te zwemmen zodra het een geluidssignaal hoort. Foto: Ron Kastelein

De geluidproducerende apparatuur voor gehooronderzoek met zehonden op SEAMARCO's instituut. Foto: Ron Kastelein

Europese regelgeving
 In 2008 heeft de Europese Unie de Kader Richtlijn Marien opgesteld. In die richtlijn staat dat elk land per 2012 moet vaststellen aan welke eigenschappen de zeeën moeten voldoen om in een goede milieutoestand te verkeren. Deze toestand is gedefinieerd als een schone en productieve zee die de biodiversiteit beschermt en die duurzame visserij mogelijk maakt. De lidstaten moeten de nodige maatregelen nemen om uiterlijk in 2020 een goede milieutoestand te bereiken of te behouden. Eén van de aandachtspunten betreft het onderwatergeluid. Daarvan wordt gezegd dat het op zo'n niveau moet zijn dat het mariene milieu er geen schade van ondervindt.

Het ministerie van LNV vindt het belangrijk dat er onderzoek wordt gedaan naar de effecten van het onderwatergeluid op het zeeleven. Samen met de diverse instituten is hier de afgelopen jaren veel onderzoek naar verricht. Met de resultaten van die onderzoeken kan rekening worden gehouden bij activiteiten in de Noordzee, zoals de aanleg van een windmolenpark en scheepvaartroutes.

landbouw, natuur en voedselkwaliteit

Een gezonde kust,
van levensbelang

Verkeer en Waterstaat stuurt zee met zachte hand

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Als je niet toevallig op werkzaamheden langs het strand stuit, sta je er niet gauw bij stil. Maar er komt heel wat bij kijken om die kust van ons veilig te houden. En mooi. Bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat (VenW) bedenken ze wat er langs de kust moet gebeuren. Rijkswaterstaat voert die plannen zorgvuldig en bijtijds uit.

Want Nederlanders houden van hun kust. Niet alleen omdat het er zo fijn zonnen, zwemmen, wandelen en lanterfant is. Maar ook omdat de kust ons beschermt tegen overstromingen. Sinds 1990 krijgt de zee niet meer de kans om stukjes van Nederland af te knabbelen. Zoals de kust er in 1990 bij lag, dat is de basiskustlijn waaraan de ontwikkelingen worden afgemeten. Rijkswaterstaat doet jaarlijks metingen aan het duin en strand om te zien of de locatie afwijkt van de basiskustlijn. Als dat zo is, vult Rijkswaterstaat het tekort aan door te suppleren, ofwel extra zand te storten.

Luchtfoto van Ameland
Foto: Rijkswaterstaat

Graafmachines verdelen het zand op het strand bij een strandsuppletie
Foto: Rijkswaterstaat

Zachte aanpak

Waarom willen we die kust op haar plaats houden? ‘Het gaat in eerste instantie om veiligheid’, zegt coördinator kustbeleid Wim de Vries van VenW. ‘De kust dient als buffer om het land tegen overstromingen te beschermen en biedt daarnaast ruimte voor onder andere natuur en recreatie. Die ruimte willen we behouden en dat doen we door zand te suppleren. Dat halen we uit de Noordzee, ver uit de kust, waar dat voor de veiligheid geen kwaad kan. De Deltacommissie bevestigde dat deze werkwijze houdbaar is voor de komende eeuwen’.

Doordat de kust goed op zijn plek blijft liggen, kan de natuur er meer ruimte krijgen. Want behalve een veilige, wil Nederland ook graag een mooie kust. Daarom laat Rijkswaterstaat water en zand zo veel mogelijk vrij bewegen en komen er uitsluitend dammen of dijken waar deze zachte aanpak niet voldoende bescherming biedt. ‘Je kunt de natuur nooit helemaal naar je hand zetten’, zegt adviseur hoogwaterbescherming Marinka van Nielen van Rijkswaterstaat. ‘De kust is een natuurlijk systeem. De strandbreedte verandert dagelijks door eb en vloed. En per seizoen: door stor-

men is het strand na de winter vaak smaller. ‘s Zomers herstelt het zich weer vanzelf.’

Dynamische duinen

Als het voor de veiligheid geen kwaad kan, moeten duinen kunnen stuiven. ‘Er moet zand tussen de duinenrijen door naar binnen komen’, zegt Wim. ‘Anders kunnen de duinen niet meegroeien met de stijgende zeespiegel.’ Bovendien stimuleert het stuiven een soortenrijke flora en fauna.

Dat de natuur zich onder de noemer ‘dynamisch beheer’ vrij kan ontwikkelen, is dan ook eerder een kans voor nieuwe natuur dan een bedreiging voor het achterland. Als er nauwelijks begroeiing staat op de duinstrook langs het strand, kan de wind vat op het zand krijgen en een opening in de duinenrij maken. ‘Daaraan danken we bijvoorbeeld de stuifkuilen van Meijendel bij Wassenaar en Parnassia bij Bloemendaal aan Zee’, zegt Marinka. En tussen Schoorl en Bergen, waar de duinen breed genoeg zijn, is zelfs een gat gegraven in de buitenste duinenrij - De Kerf - waardoor zeewater kan stromen. Er is een interessante mix van planten- en diersoorten ontstaan. Andere verrassende resultaten zijn te

zien op de Friese Waddeneilanden. Het grillige karakter van het strand, de eerste duinenrij en het gebied erachter verraden hoe weer en wind, hoog- en laagwater er vrij spel hebben.

Nieuwe duinvallei

Een project waarin kust- en natuurontwikkeling hand in hand gaan, is de Delflandse kust. Het is één van de tien zwakke schakels langs de Nederlandse kust en zou zonder ingrijpen niet veilig genoeg meer zijn na 2020. Het project is een goede gelegenheid de kwaliteit van het gebied te verbeteren. Vanaf de Scheveningse haven tot 's-Gravenzande wordt de kust versterkt. En hoewel het werk hier in de zomer doorgaat, kunnen bezoekers toch terecht op de populaire stranden.

Tussen Hoek van Holland en 's-Gravenzande ligt een breed strand en een nieuwe duinstrook aan de zeezijde van de bestaande eerste duinenrij met daartussenin een nieuwe duinvallei. Allemaal nieuwe natuur, al zie je daar nog niks van. ‘Maar over tien tot twintig jaar is deze zandvlakte begroeid’, voorspelt Carolien Bögemann, communicatieadviseur van het projectbureau Delflandse Kust. ‘Bewoners en bezoekers winnen er dubbel bij: ze wonen >

Gedragscode Voordelta
bron: Rijkswaterstaat

Zeehonden, vogels en watersporters
Dit prachtige landschap aan de Zuid-Hollandse en Zeeuwse kust biedt volop ruimte, licht en frisse lucht. De stranden en het water zijn schoon en u kunt hier dan ook heerlijk zwemmen, surfen, wandelen, kanovaren en nog veel meer. Ook voor vissers is de Voordelta een ideaal gebied.

Welkom in de Voordelta!

De Voordelta is een uniek natuurgebied. Ook op Europese schaal is dit kustgebied van groot belang. Veel soorten vogels komen voedsel zoeken, uitrusten of broeden. Ze leven hier het hele jaar rond of zijn tijdelijk te gast om aan te sterken op hun lange trektocht.

Wind, getijden en golven vormen in de Voordelta banken en platen. Hierop leven veel schelpdieren, wormen en andere bodemdieren. Voedsel te over dus voor vogels en vissen. En waar veel vis is en zandbanken zijn, voelen ook zeehonden zich thuis.

Zes vuistregels
Wanneer wordt de kust de meest bezochte plek van Nederland? Dit gebied is heel belangrijk voor de natuur. Het is belangrijk dat we het gebied goed beschermen. Dit gebied is heel belangrijk voor de natuur. Het is belangrijk dat we het gebied goed beschermen.

Je, dat gaat!
Op voetsporen van de zeehonden. Het is belangrijk dat we het gebied goed beschermen. Het is belangrijk dat we het gebied goed beschermen.

Natuurgebied bij Delflandse kust
Foto: projectbureau Delflandse kust

van vis, inktvis en kleinere dieren die zij uit zee oppikken. Al doende krijgen zij ook stukken plastic binnen die hun hongergevoel onderdrukken, waardoor zij ondervoed raken. “Al 25 jaar onderzoeken medewerkers van het onderzoeksinstituut Imares op Texel de magen van dode noordse stormvogels”, zegt Lex Oosterbaan. “Hoewel de hoeveelheid vuil lijkt af te nemen, is de overlast nog zo groot dat veel diersoorten erdoor achteruitgaan.”

Nagespeelde storm
‘Zacht waar kan, hard waar moet’, dat vat het Nederlandse kustbeleid samen. Rijkswaterstaat houdt de kust zo veel mogelijk op peil met zand. Maar soms is zwaarder geschut geboden. Zoals dijken. Of stormvloedkeringen. De Maeslantkering bijvoorbeeld, in functie sinds 1997, staat het hele jaar open in verband met het scheepvaartverkeer van en naar Rotterdam. Als de waterstand in Rotterdam echter oploopt tot drie meter boven NAP, sluit hij automatisch zijn deuren. “Wij moeten erop kunnen vertrouwen dat de Maeslantkering het doet als het nodig is. Dat is pas één keer gebeurd, in november 2007”, zegt Lucien van Hove van Rijkswaterstaat. Hij werkt bij het team dat zorgt voor het beheer

en onderhoud van de drie Nederlandse stormvloedkeringen. “We controleren jaarlijks of het computersysteem, dat de Maeslantkering bestuurt, inderdaad werkt zoals wij het willen. En of de twintig mensen die eraan meewerken, door de nagespeelde storm niet in de stress schieten. Wij hebben allerlei verstoringen bedacht, waarop zij, als het goed is, reageren met de juiste beslissingen.”

Steenbekleding
De oefening op 20 september 2008 verliep goed: de medewerkers volgden in principe het draiboek. “Maar je moet er wel wat van opsteken”, vindt Lucien van Hove, “dus kleine verbeterpunten zijn altijd welkom. En natuurlijk of de stormvloedkering naar behoren werkt! De Maeslantkering mag maar eens in de duizend keer weigeren. Op die norm hebben wij het beheer en onderhoud afgestemd.” Ook voor dijken ligt de lat hoog. In Zeeland moeten ze bestand zijn tegen een storm die slechts eens in de vierduizend jaar kan voorkomen. Jarenlang moest een veilige dijk vooral hoog en breed genoeg zijn. “Maar ook de steenbekleding van een dijk moet tegen een stootje kunnen”, zegt Anneke McGovern van het projectbureau Zeeweringen. “In 1996 bleek

dat de steenbekleding van 325 kilometer dijk de veiligheidsnorm niet haalde.” Om de dijken op te knappen zette Rijkswaterstaat met de waterschappen Zeeuwse Eilanden en Zeeuwsch Vlaanderen het projectbureau op. De klus, die in 1997 van start ging, moet in 2015 klaar zijn.

De zwakke schakels

Toelichting: 8 prioritaire zwakke schakels (in rood); waar zowel ruimtelijke kwaliteit als veiligheid versterkt zijn/worden en 2 "gewone" zwakke schakels (blauw) waar het alleen om de veiligheid gaat.

niet alleen veilig achter de extra brede duinenrij, maar ze hebben er ook meer natuur bij.”

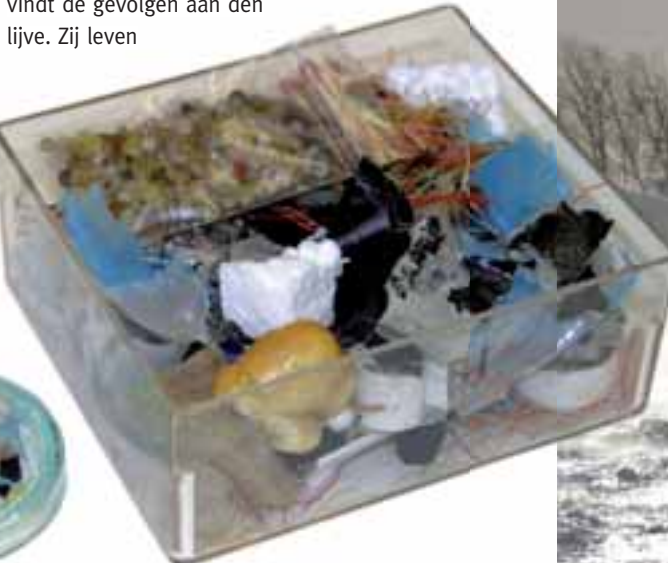
Duingrasland
Het nieuwe natuurgebied van 35 hectare dient als compensatie voor de natuur die verloren kan gaan als Maasvlakte 2 in gebruik is. Daarom komt hier duingrasland en een vochtige duinvallei, waarin tijdens natte periodes water blijft staan. Het gebied doet denken aan de natuur in de duinen op Voorne die last kan krijgen van Maasvlakte 2. Nog meer natuurcompensatie daarvoor biedt de Voordelta, het kustgebied rondom de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. In vijf rustgebieden voor vogels en zeehonden mogen geen mensen komen. Daarnaast is boomkorvisserij, die de zeebodem ernstig verstoort, verboden in een deel van de Voordelta. Zo kan de bodemnatuur herstellen en krijgen vogels en bodemfauna die door Maasvlakte 2 hun leefgebied verliezen, dat hier weer terug.

Zonnende zeehonden
“De natuurcompensatie komt boven op de maatregelen die voor de Voordelta als Natura 2000-gebied nodig zijn”, zegt Hans Lammers, projectleider Voordelta van Rijkswaterstaat.

“De Europese Unie heeft de Voordelta inclusief de stranden aangewezen als beschermd natuurgebied. In het beheerplan Voordelta heeft Rijkswaterstaat samen met de provincies Zeeland en Zuid-Holland de natuurbescherming en natuurcompensatie handen en voeten gegeven. Sinds het beheerplan in juli 2008 is vastgesteld, regelen wij samen de uitvoering.” Zo heeft Rijkswaterstaat rustgebieden gemarkeerd met gele tonnen en verbodsborden langs het strand. ‘Voor bezoekers zal dit even wennen zijn’, meent Hans Lammers. “Terwijl ze voorheen nog naar drooggevalen zandplaten konden varen om de zonnende zeehonden te zien, is dit nu gesloten gebied. Ook de visserij, beroepsvaart en watersporters moeten met beperkingen rekening houden. Maar we hebben ervoor gezorgd dat de meeste activiteiten mogelijk blijven.” Het toezicht in de Voordelta is in handen van de betrokken overheden en van terreinbeheerders als Natuurmonumenten. “Zij stralen welkom in dit gebied uit”, aldus Hans Lammers. “Blijf er vooral komen. Alleen niet overal.”

Hoeveelheid plastic in maag Noordse Stormvogel, en hoeveelheid vertaald naar een mensenmaag
Foto: J.A. van Franeker, Wageningen IMARES

Ondervoed door plastic
Een mooie kust betekent ook een schone kust. Maar dat valt niet mee met gemiddeld 600 tot 800 stuks zwerfafval op iedere honderd meter strand. Veel afval komt van zee het strand op gespoeld, de rest laten bezoekers achter. “Jaarlijks komen er duizenden tonnen afval in de Noordzee terecht”, vertelt Lex Oosterbaan, namens Rijkswaterstaat voorzitter van de stuurgroep van het project Zwervend langs zee. “Scheepvaart, visserij en toerisme zitten achter het meeste afval op zee en op de stranden.” De noordse stormvogel ondervindt de gevolgen aan den lijve. Zij leven

Rijke berm
Foto: projectbureau Zeeweringen

bovenaanzicht Maeslantkering
Foto: Rijkswaterstaat

Maeslantkering in werking
Foto: Rijkswaterstaat

Broedvogels en badgasten

Inmiddels voldoet 150 kilometer dijk, grotendeels langs de Westerschelde, voor ten minste vijftig jaar aan de veiligheidseisen. Het projectbureau houdt rekening met alle belangen. “Het is jaarlijks een puzzel om de uitvoering van het werk rond te krijgen. In april mogen we de dijken niet op, omdat er vogels broeden. En als we in juni aan de slag willen, hebben de badgasten last van ons”, aldus Anneke. Het werk langs de Oosterschelde legt extra beperkingen op. “Nationaal Park Oosterschelde hebben we ingedeeld in vier kwadranten, waarover we het werk jaarlijks evenredig verdelen. Broedvogels kunnen dan voor de werkzaamheden uitwijken naar een plek in de buurt.” Van half oktober tot half april –het stormseizoen– mag er niets aan de dijken gebeuren. Dan wordt het werk voorbereid. Elke dijk krijgt een eigen ontwerp, afgestemd op de golfslag die hij moet opvangen. Soms voldoet een extra laag over de bestaande steenbekleding. Andere dijken worden opengebrouwen om alles nieuw te kunnen aanleggen. Bij de dijkversterking heeft het projectbureau ook oog voor cultuurgeschiedenis. “Je vindt op

Schouwen-Duiveland nog veel Muraltmuurtjes; karakteristieke muurtjes van betonnen platen die begin twintigste eeuw voor meer veiligheid boven op de dijken werden gebouwd”, zegt Anneke. “Waar mogelijk sparen we die. Vanwege de cultuurhistorische waarde gaan we dus niet als een razende roeland over die dijken heen.”

Toekomstige generatie

Rijkswaterstaat heeft bij de uitvoering van haar taken te maken met de afspraken die op Europees niveau gelden voor natuurbescherming. ‘Om ons werk zo goed mogelijk te doen, willen we meer te weten komen over de directe gevolgen voor de natuur van het winnen en aanbrengen van zand.’ Gerard Janssen, senior ecologisch adviseur bij Rijkswaterstaat, verdiept zich daarin. Als bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam doet hij onderzoek en doceert hij over de ecologische effecten van suppletie. ‘In een kustgedeelte met schelpdierbanken dat net gesuppleerd is, kunnen vogels vaak tijdelijk minder voedsel vinden. Rijkswaterstaat houdt hier bij de planning van suppleties rekening mee. In gebieden met broedvogels

proberen we de suppleties in een ander jaargetijde uit te voeren. Daarbij helpt het als we meer weten over hoe het strand, de vooroever en de brandingszone in elkaar steken’, aldus Gerard. ‘Wat voor invloed hebben de dieren en planten daar op elkaar? Zien we dingen over het hoofd waar we bij het suppleren rekening mee moeten houden? En hoe pas je die kennis toe om suppleties optimaal uit te voeren?’ Er is Rijkswaterstaat veel aan gelegen om veiligheid en natuurbelangen langs de kust doeltreffend te beschermen. ‘Wij willen de kust immers in goede staat houden voor de huidige en toekomstige generatie.’

Schelpkokerworm

Kustbeheer is, kortom, niet los te zien van natuurbehoud. Rijkswaterstaat gaat samen met vier natuurorganisaties de consequenties van suppletie voor de natuurlijke omgeving onderzoeken. ‘De samenwerking met Stichting Duinbehoud, Stichting De Noordzee, Vogelbescherming Nederland en de Waddenvereniging bewijst dat Rijkswaterstaat de natuur serieus neemt. De uitkomst zal helpen de kust nog natuurvriendelijker te beschermen’, aldus Gerard.

De natuur kan daar nog een schepje bovenop doen. Neem de schelpkokerworm. Door de kokers die hij van schelpen maakt, zorgt hij ervoor dat het strand mogelijk iets minder snel afslijt door wind en water. Of zoals de lange wortels van helmgras de duinen bij elkaar houden. ‘Natuurlijke belangen hoeven niet haaks te staan op veiligheid en economische belangen’, concludeert Gerard.

Het is inderdaad de bedoeling dat veiligheid, natuur, recreatie en toerisme in onderlinge samenhang een plek krijgen. Een mooie kust trekt bezoekers: voor een dag, week of maand. Om in verschillende smaken en behoeften te voorzien helpt het als de badplaatsen elk hun eigen charmes hebben. ‘Mensen willen niet overal een patatcultuur’, zegt Wim. ‘Het is zoeken naar een evenwicht en goede initiatieven. Kustversterking biedt de gelegenheid ook de naburige badplaats onder handen te nemen. Dat is bijvoorbeeld gebeurd in Noordwijk aan Zee. De kustprovincies spelen een grote rol bij de ontwikkeling van badplaatsen. Daarover zijn we met hen, de kustgemeentes en het ministerie van VROM in gesprek en werken we samen aan een veilige en gezonde kust.’ ■

Recreatie en economie hebben baat bij een goed onderhouden kust

Foto: Rijkswaterstaat

Schoon zwemwater

In ons waterrijke land leren veel mensen al jong zwemmen. De overheid ziet dan ook toe op de kwaliteit van het zwemwater.

Terwijl tien jaar geleden minder dan de helft van de locaties voldeed, beantwoorden nu alle kustwateren aan de wettelijke eisen voor schoon zwemwater. Tijdens het badseizoen –van mei tot oktober– worden elke twee weken metingen uitgevoerd op ruim zeshonderd plaatsen. Is een plek onveilig of is de kwaliteit van het water onvoldoende om erin te zwemmen, dan laat de provincie dit bij die zwemlocatie op een bord vermelden. Zo nodig stelt de provincie een zwemverbod in. Op www.zwemwater.nl staan links naar de websites van de provincies, waarop tijdens het badseizoen informatie over de actuele zwemwaterkwaliteit te vinden is. Op pagina 725 van NOS teletekst staat waar zwemverboden gelden of waarschuwingen voor bijvoorbeeld blauwalgen.

Door kustonderhoud blijft natuurwaarde behouden Foto: Rijkswaterstaat

Zandkokerworm Foto: G.M. Janssen

Proefproject Zandmotor

Heel veel zand in de Noordzee aanbrengen voor de kust tussen Kijkduin en Hoek van Holland. Zoveel zelfs, dat er straks 75 hectare extra kust ontstaat. Dat beoogt het proefproject Zandmotor.

Zandmotor overtreft met zijn omvang van twintig miljoen kubieke meter zand (evenveel als achtduizend Olympische zwembaden) alle vormen van zandsuppletie die tot dusver zijn toegepast. Voor deze nieuwe aanpak van kustontwikkeling komt het zand in een immense hoeveelheid in zee terecht. Daar mag het zand zijn weg vinden in het water. Golven, zeestromingen en wind moeten het zand langs de kust verspreiden. Doordat de natuur haar gang kan gaan, wordt de leefomgeving van dieren en planten nauwelijks verstoord, terwijl badgasten, zeilers en andere recreanten kunnen blijven genieten van de kust. Ondertussen groeit de kust aan, zodat ook de kustveiligheid toeneemt. Of de immense zandhoop als een eiland in zee gestort wordt of als een langwerpige zandbank, is nog in onderzoek. De provincie Zuid-Holland, de gemeentes Den Haag en Westland, het Hoogheemraadschap van Delfland, de Zuid-Hollandse Milieufederatie en het ministerie van Verkeer en Waterstaat werken samen aan een proef. Levert de studie een positief resultaat op en krijgt het project eind 2009 het groene licht, dan zal de uitvoering in 2010 beginnen.

Suppletiewerkzaamheden bij nacht; rainbowen Foto: Rijkswaterstaat

Dit artikel is van het ministerie van Verkeer en Waterstaat en Rijkswaterstaat. Meer informatie over de projecten vindt u op www.rijkswaterstaat.nl of bel gratis de Landelijke Informatielijn 0800-8002

Zeeuwse kust: staaltje van samenwerking

Mooie stranden, ruimte, rust en recreatiegebied bij uitstek. Kenmerken van de Zeeuwse kust. Evenals de vele dijken en duinen, die de bewoners beschermen tegen overstromen. Primaire waterkeringen waar ook verbeteringswerken plaatsvinden.

De westkust van Zeeland, bij storm en zon altijd goed voor de nodige bezoekers. Zoutelande: de Zeeuwse Rivièra. Vlissingen met z'n boulevard. Zeeuws-Vlaanderen met stranden. Misschien niet zo populair als Schouwen-Duiveland en Walcheren, maar wie er eenmaal is geweest komt terug. Niet alleen om het strand, maar vooral om de haaiantanden die bij Nieuwvliet worden gevonden. Stranden om te wandelen, om uit te waaien, de hond of jezelf uit te laten. Prachtige gebieden, met dijken en duinen.

Om het achterland te beschermen tegen het water is onderhoud van deze waterkeringen van groot belang. Omdat dit buiten het stormseizoen moet gebeuren is dat soms lastig voor de omgeving en iedereen die naar een van die plekken wil. Ook dit jaar wordt er nogal wat werk verzet. Projectbureau Zeeweringen, de Zeeuwse Waterschappen en Rijkswaterstaat Noordzee hebben de handen ineengeslagen en het resultaat is een perfecte samenwerking. Gezamenlijk zijn de organisaties verantwoordelijk voor een veilige kust: dijken die worden versterkt, duinen die worden verbreed en zand dat wordt gestort om de basiskustlijn van 1990 te behouden.

Veiligheid

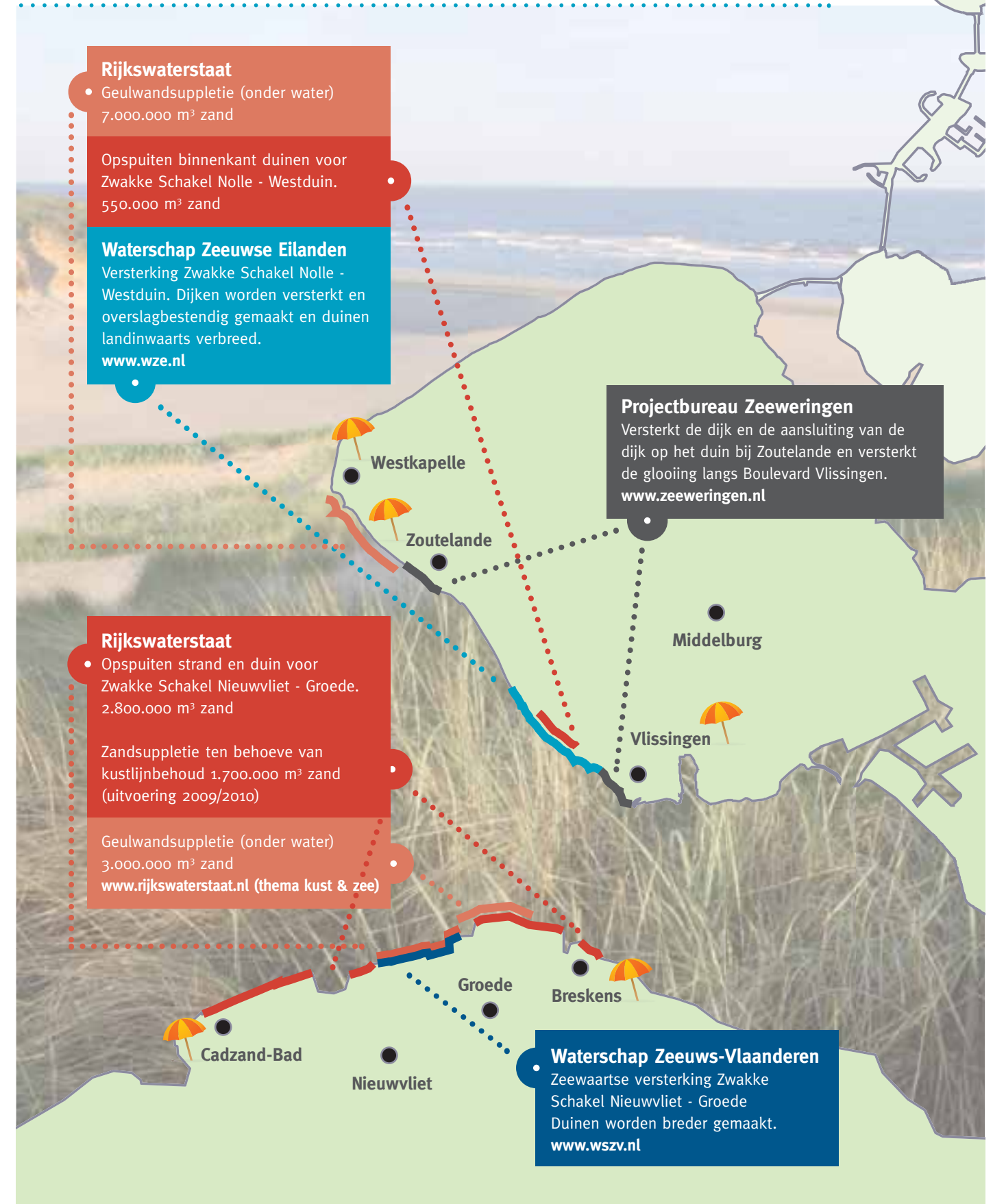
Veiligheid staat voorop, dat staat voor iedereen buiten kijf. Maar er zijn ook andere belangen waar de kustversterkers graag rekening mee houden. Met omwonenden, recreanten, de plaatselijke middenstand, dorpsraden, sportverenigingen en milieuorganisaties. Noem maar op. In de kustgebieden hebben heel veel mensen een belang en niemand wil overlast. Of in ieder geval zo min mogelijk. De vakantieganger wil strand en zand en als het even kan zon. Op het laatste hebben de drie organisaties geen invloed, maar voor de eerste twee punten hebben ze wel degelijk oog. Door intensieve samenwerking en het combineren van werkzaamheden kan efficiënter worden gewerkt en wordt de tijd dat de omgeving overhoop moet worden gehaald aanzienlijk verkort. De uitvoering van het werk vindt zoveel mogelijk gefaseerd plaats zodat bij afgesloten werkgebieden altijd dicht in de buurt wel een strand bereikbaar is. Afsluitingen worden zo kort mogelijk gehouden en als het even kan wordt in het weekend en in het hoogzomerseizoen niet gewerkt.

Samenspel

Niet alleen ruim van tevoren maar ook tijdens de uitvoering van het werk verstrekken de organisaties zoveel mogelijk informatie. Projectbureau Zeeweringen heeft voor elk werk nieuwsbrieven, een website die up to date wordt gehouden en wie belt vindt gehoor. Klachten - zo die er zijn - groot of klein worden serieus genomen en direct afgehandeld. Zwakke Schakels? Hetzelfde laken een pak. Noordzee, die zich met de zandsuppletie bezighoudt? Er is vooroverleg met iedereen die er ook maar aan denkt om naar het strand te gaan. Dat rekening houden met wensen en belangen, is een samenspel van veel partijen, waarbij samen werken aan samenwerken voorop staat. Het resultaat mag er zijn. Perfecte stranden, veilige dijken.

Kustversterking Walcheren en Zeeuwsch-Vlaanderen

Vlissingen en Zoutelande mooier dan ooit

De dijkversterking aan de Boulevard in Vlissingen is niet ongemerkt voorbij gegaan. In de eerste plaats door het afgraven van het strand, waardoor de oorspronkelijke glooiing én paalhoofden vrijkwamen. Velen hadden dat nog nooit gezien. Een imposant geweld van bulldozers, die ook het strand na de werkzaamheden weer tot een strand maakten.

“Een schouwspel dat iedere dag veel bekijks had”, zegt projectleider Bram Rietbergen. De onderliggende glooiing blijft nu de versterking achter de rug is voor iedereen weer verborgen. Vlissingen heeft er weer een mooi strand en een stevige dijk aan overgehouden. De gemeente zelf pakt de gelegenheid ook aan om de boulevard nog aantrekkelijker te maken. Op de versterkte glooiing komen drie zonneplateaus: vijf enorme 'traptreden' van zeventien meter lang en twee meter breed met een treehoogte van 60 centimeter. Een ultieme hangplek om in het zonnetje te liggen of te zitten of over het water uit te kijken.

Rivièra

Zoutelande, de Zeeuwse Rivièra. Ook daar krijgt de dijk een opknappbeurt. Een mooiere plek voor een dijk/wandelboulevard is er niet: midden voor het dorp. Aan de andere kant: werk op zo'n locatie heeft veel invloed op de recreatiesector. “Dat vereist een enorme planning en veel overleg”, erkent projectleider Erik van Dijke. “De werkzaamheden moeten immers worden uitgevoerd wanneer het toeristenseizoen in volle gang is. Om overlast zoveel mogelijk te beperken, zijn goede afspraken gemaakt met omwonenden en exploitanten, bijvoorbeeld over werktijden en een vakantiestop.”

De dijkbekleding ter hoogte van de boulevard wordt vanaf de teen van de dijk tot de berm vervangen door breuksteen en ingegoten met asfalt. Daarboven, op het gedeelte tussen de berm en de kruin, komen betonblokken om de golfloop te remmen. De betonblokken op de brede berm worden vervangen door asfalt en ook boven op de dijk komt een breder asfaltpad.

Nolle-Westduin: een aanwinst

“Primair gaat het hier om een kustversterking in het kader van Zwakke Schakels”, zegt projectleider uitvoering Coen Bertijn van waterschap Zeeuwse Eilanden. “Maar door de nodige verbeteringswerkzaamheden krijgt het ook een recreatieve meerwaarde.”

Het traject Nolle-Westduin bestaat uit een dijk en een deel duin. Om de dijk weer overslagbestendig te maken - bij een superstorm mag er wél water over de dijk gaan maar het mag die dijk niet aantasten - krijgt de binnenkant van de dijk een nieuwe laag van open steenasfalt. De bestaande steenbekleding aan de zeezijde van de dijk wordt overlaagd met breuksteen en gietasfalt. Daarvoor moet uiteraard eerst al het zand dat nu op en tegen de dijk ligt eraf gehaald worden. Maar als het werk gebeurd is wordt het dijkprofiel weer ingepakt met zand. De

duinen worden landinwaarts zo'n tachtig meter verbreed. Dat betekent een drastische ingreep in de bestaande situatie.

Wandelpad

“Er is bijna zeven hectare bos gekapt en de huidige weg met fietspad is verwijderd. Dat fietspad komt wel weer terug en er komt zelfs een nieuw wandel/fietspad vanaf de Vlissingse Boulevard over de dijk.” Omdat dit deel van de Walcherse kust bij uitstek een plek is met veel (strand)recreatie, wordt waarschijnlijk in de maanden juli en augustus niet aan de dijk gewerkt. Wie wil weten hoe al dat zand, dat nodig is om de nieuwe duinen aan de landzijde aan te leggen, daar komt: dat wordt opgezogen door een zandzuiger die voor de kust ligt en het zand via een pijpleiding direct over de dijk heen spuit. Op de kop af is dat 550.000 kubieke meter. Om een idee te krijgen hoeveel zand dat wel is: de grootte van een voetbalveld en daar ligt het zand dan tachtig meter hoog!

Zeeuws-Vlaamse kust op de schop

De Zwakke Schakels in de kust van Zeeuws-Vlaanderen gaan op de schop. Dijken worden verstevigd en op diverse locaties worden nieuwe duinen aangelegd.

“De aan te pakken trajecten zijn Cadzand-Bad, Herdijkte Zwarte Polder, Nieuwvliet-Groede, Waterdunen en Breskens”, verduidelijkt Michiel Pouwer, projectleider voor het project Zwakke Schakel West Zeeuws-Vlaanderen. “We beginnen met het stuk Nieuwvliet-Groede. Over een lengte van circa drie kilometer wordt aan de zeezijde, tegen de bestaande dijk een nieuw duin met een breedte van vijftig tot vijftenzestig meter aangelegd. Door zandsuppletie, en we praten dan - inclusief het nieuwe duin - over zo'n 2,8 miljoen kubieke meter zand krijgt het strand in de nieuwe situatie haar oorspronkelijke breedte weer terug.”

Vorbereidingen

Aan het werk aan dijk, strand en duinen gaan de nodige voorbereidingen vooraf. Drie strandpaviljoens moeten worden afgebroken. Badhokjes worden weggehaald en strandopgangen gesloten. Schepen voeren het zand voor het strand en de nieuwe duinen aan. Dit wordt vervolgens met buisleidingen op het land gespoten en verwerkt. Als eenmaal het nieuwe duin is aangelegd en het strand onder profiel is aangebracht, begint de afwerking: het afrasteren van het nieuwe duin, de aanleg van strandopgangen, het inplanten van helmgras en het aanleggen van een pad door het duin. Hier merkt de toerist overigens weinig van, omdat met de meeste werkzaamheden pas in september wordt begonnen en het karwei in het voorjaar van 2010 alweer achter de rug is. Michiel: “De overige dijktrajecten worden vanaf 2010 gefaseerd aangepakt. Hoe is nog niet helemaal duidelijk, omdat er rond die dijkvakken nog allerlei ontwikkelingen aan de gang zijn op het gebied van de ruimtelijke ordening.”

Zand erover!

Zeeland soupeert dit jaar bijna 95 procent van de totale Nederlandse zandsuppletie. Vijftien miljoen kubieke meter zand is nodig voor de versterking van de Zeeuwse Zwakke Schakels en het onderhoud van de basiskustlijn.

Wie straks naar de Zeeuws-Vlaamse of Walcherse stranden gaat om daar een kuil voor zichzelf of voor een ander te graven kan zijn hart ophalen. Door zandsuppletie - verdeeld over diverse locaties waaronder de Zwakke Schakels - zorgt een dikke vijftien miljoen kubieke meter zand weer voor veiligheid en een

aantrekkelijk strand voor de recreanten. “Op verschillende plekken langs de Walcherse en Zeeuws-Vlaamse kust hebben stroming, weer en wind hun werk gedaan en is aardig wat zand verdwenen”, legt projectleider Andries Jumelet uit. “Gaaf het primair om de kustlijn, dit jaar worden er ook twee projecten in het kader van Zwakke Schakels aangepakt: het traject Nolle-Westduin op Walcheren (daar wordt het zand aan de landzijde, dus over de duinen heen gespoten) en enkele strandstukken op het traject tussen Kom Breskens en Kievitte-West in Zeeuws-Vlaanderen. Het grootste gedeelte van de zandsuppletie bestaat echter uit voorover- en geulwandsuppleties en gebeurt onder water. Daar ziet dus niemand iets van.”

Overleg

“In de maanden juli en augustus ligt het werk stil”, zegt Andries. “Het is veel te gevaarlijk voor de strandbezoekers. Zandsuppletie is niet altijd zichtbaar. We houden altijd rekening met het toerisme, willen strandklantvriendelijk zijn. Voor het begin van de zandsuppletie hebben we dan ook overleg met alle mogelijke betrokkenen zoals gemeenten, waterschappen, strandpaviljoenhouders en andere recreatiebedrijven en leggen we uit waarom we waar gaan beginnen. We luisteren naar ieders wensen. Zoveel mogelijk in overleg met alle partijen bepalen we onze werkvolgorde. Daarnaast is onze folder vrijwel overal te krijgen en staan bij de locaties informatieborden.”

Schor
Foto: Mike Mannaart

Dijk
Foto: Marijke Langeveld

Duin
Foto: Marijke Langeveld

Kustgroentetuinen

De Heimanshof

Hoofddorp

In heemtuin de Heimanshof kun je een variatie aan zilte biotopen bekijken. De Heimanshof ligt in de Haarlemmermeerpolder. Door jarenlang wegpompen

van het grondwater voor het in stand houden van het grondwaterpeil, begint de polder te verzilten. De Heimanshof bekijkt van verschillende akkerbouwgewassen hoe bestand zij zijn tegen een zilte bodem. www.deheimanshof.nl

Stichting St. Donatus

Texel

Marc van Rijsselberghe is één van de eerste zeekooltellers in Nederland. Dat is bijzonder, want zeekool groeit onder zeer specifieke omstandigheden. In

samenwerking met Vrije Universiteit en Wageningen Universiteit en Researchcentrum zijn verschillende producten met zeekool ontwikkeld zoals cosmetica, mosterd en de witte zeekoolstengels om vers te eten. Daarnaast onderzoekt hij de mogelijkheden van de teelt van andere kustgewassen. www.zeekool.nl

Zeetoren

Hoek van Holland

De Zeetoren is een klimaatbelevingscentrum. De Zeetoren werkt aan de realisatie van een kustgroentetuin voor eigen deur. Daarnaast kun je mooie

getijdenovergangen zien als je over de pier langs de Nieuwe Waterweg loopt. In het restaurant van de Zeetoren kun je de kustgroenten ook eten! www.zeetoren.nl

Terra Maris

Oostkapelle

Terra Maris is een landschapstuin, een jeugdherberg en een museum. In de heemtuin zijn vier landschapstypen van de kust te bekijken: een stuk jong

duin, een voorbeeld van een dijk, een zilte akker en een stuk moergrond. Dat is een binnendijks veen dat vroeger onder invloed heeft gestaan van het zeewater en waar in vroeger tijden zout en turf van werd gewonnen. www.terramaris.nl

Langs de kust vind je landschapstypen die anders zijn dan in het binnenland. Denk aan de duinen die veel hoger en zandiger zijn dan het achterland, of aan kwelders en schorren die een deel van de tijd onder staan met zout water. En langs dijken kun je aan overgangen van wier naar algen naar basaltblokken zien welke stukken onder invloed staan van eb en vloed.

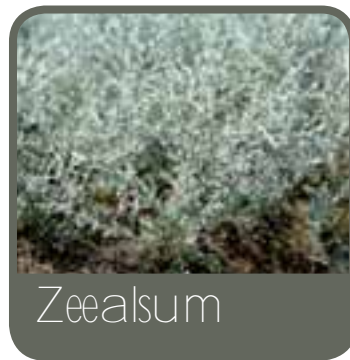
De Stichting Duinbehoud en Vereniging Kust & Zee vragen aandacht voor de bijzondere waarden en eigenschappen van de planten die groeien op zoet-zout overgangen langs de kust. Zij doen dat door Zeetuinen aan te leggen. Dit zijn heemtuinen met planten van het zoute kustmilieu. Deze planten hebben vaak de naam van een bekende groente, voorafgegaan door 'zee' of 'strand'. Denk aan zeekool of strandbiet. Veel van de zilte planten zijn nog eetbaar ook. Natuur is dus niet alleen waardevol en leuk, maar ook .. gewoon lekker!

Extreme leefomgeving

Zout, zand, wind, water, getijdenwerking. Deze extreme omstandigheden maken dat alleen planten en dieren kunnen overleven, die zijn aangepast aan hun omgeving. Het lepelblad heeft bijvoorbeeld dikke vettige bladeren. Helmgras kan blijven doorgroeien, zelfs als het onder het zand gestoven raakt. En zeekraal heeft zijn blad als schubben tegen de stengel liggen, waardoor ze minder kwetsbaar zijn.

Eetbaar

Hollandse garnalen, Zeeuwse mosselen en vis ken je al. Maar welke planten die langs de kust groeien kun je eten? Misschien heb je wel eens van zeekraal gehoord, of van zulte. Voor sushi wordt zeewier gebruikt. Van nature zitten zeegroenten boordevol mineralen en vitamines, hun wapen tegen het barre zeeklimaat waarin ze moeten leven. Je kunt de zilte planten zelf tegenkomen langs de zeedijk of op het strand. Wil je er zeker van zijn dat je oog in oog komt te staan met een zeegroente, ga dan op bezoek bij een van de zeetuinen.

Zeemaal

Lamsoor

Zeepostelein

Zulte / zeeaster

Zeevenkel

Zeekool

Zeekraal

Strandbiet

Zoutmelde

Engels lepelblad

Wist je dat...

...je langs wegen soms dezelfde zoutminnende planten tegenkomt als die je langs de kust kunt vinden? Er staat bijvoorbeeld Deens lepelblad en Hertshoornweegbree. Dat komt doordat op de wegen zout gestrooid wordt als het vriest.

Marijke Langeveld, projectleidster

project Groenten van de Kust

‘Het is opvallend dat een aantal kustplanten dat voorheen alleen ten zuiden van Nederland voorkwam, in een relatief hoog tempo onze kusten heeft bereikt. ‘Deze planten profiteren van het opschuiven van de klimaatgrenzen door de opwarming van de aarde.’ In de zeetuinen kunnen mensen kennis maken met deze nieuwkomers.’

Zilt woordenboekje

Binnendijks of buitendijks? – het stuk land dat wordt beschermd tegen overstroming is binnendijks, het stuk land aan de kant waar water is, wordt buitendijks gebied genoemd.

Brak water – water met een middelmatige hoeveelheid zout. Indeling zoutwater op grond van het zoutgehalte in %:
Zoet water 0,05%   Brak water 0,05 – 3,5%
Zilt water 3,5 – 5,0%   Pekel 5,0%

Estuarium – monding van een rivier die onder invloed staat van zeewater en getijdenwerking

Getijden – eb en vloed

Kreek – een kleine watergeul die ontstaan is als gevolg van een dijkdoorbraak of een ingedijkte vroegere getijdengeul

Priel – een bestaande watergeul op het wad die onderhevig is aan eb en vloed

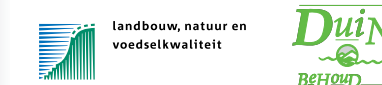

Schor of (in Noord-Nederland) **kwelder** – drassig land dat onder invloed staat of heeft gestaan van zeewater. Natuurlijke kwelders vertonen vaak een fraai patroon van steeds fijner vertakkende watergeulen, die krekken of prielen worden genoemd. Deze hebben hoge oeverwallen met daarachter lager gelegen kommen.

Slufter - strandvlakten die via een inham in de duinen in contact staan met de zee

Slikken en zandplaten – gebieden die tijdens laagwater niet onder water staan. Een slik is modderig en een zandplaat zanderig

Zeereep – de eerste duinenrij vanaf zee

Tentoonstelling 'Verzet de bakens' in Petten

Dijk te Kijk

Droge voeten, veilig werken en leven. Hoe doen we dat?
Noord-Holland ligt vrijwel geheel beneden zeespiegelniveau. Bijna al het land hebben we de afgelopen eeuwen verworven op en/of beschermd tegen het water. De traditionele manier van kunstverdediging is niet meer voldoende! De bodem daalt en het wordt warmer op aarde. Hierdoor smelt het ijs op de polen en neemt de hoeveelheid zeewater toe. Bovendien beuken de golven harder op de kust dan altijd werd gedacht.

Kom kijken en speel mee!

Met de tentoonstelling 'Verzet de Bakens' laten het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de provincie Noord Holland zien hoe we in de toekomst veilig kunnen blijven wonen en werken beneden de zeespiegel. Speel mee met Verzet de Bakens, ervaar de moeilijkheden en maak belangrijke keuzes.

Kunst en recreatie

In De Dijk te Kijk zijn wisselende kunstexposities. Vanuit het gebouw kunt u diverse mooie fiets- en wandelroutes volgen.

Bezoekerscentrum De Dijk te Kijk
Strandweg 4, 1755 LA Petten
tel. 0226 - 38 14 55

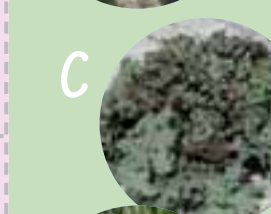
Het bezoekerscentrum is geopend van april tot en met oktober, op dinsdag tot en met zondag, van 10.00-17.00 uur. 's Maandags is het bezoekerscentrum gesloten. Groepen en scholen bij voorkeur op afspraak.

hoogheemraadschap
Hollands
Noorderkwartier

Groenten van de Kust & Zee PRIJSVRAAG

Beste Kust&Zeeliefhebbertjes,
Los de sudoku, 'Raad het plaatje' en de woordzoeker op en maak kans op een van de boeken 'Worden dolfijnen verliefd' of op vrijkaartjes van Diergaarde Blijdorp of Linnaeushof.

2 'Raad het plaatje' Ken jij de namen van deze eetbare planten?

Zet de juiste letter bij de namen:

1. Zeekraal ...
2. Zeevenkel ...
3. Zeekool ...
4. Zulte ...

1 SUDOKU

In elk vakje van de 2x3 hokjes komen 6 verschillende zeegroenten te staan. Ook in elke rij van links naar rechts en van boven naar beneden komt elk plantje maar 1x voor. Vul jij alle vakjes op de juiste manier in? De planten in de lichtblauwe vakjes zijn de oplossing. Teken ze na of zet hun naam op de ansichtkaart.

Kelpwier

Lamsoor

Scheermes

Schelp

Zeedistel

Zeekraal

3 Woordzoeker

Zoek de woorden en maak uit de overgebleven letters een zin.

Z L S L E E S T U A R I U M E S
E D K E B E Z E E D I J K F C M
E U J I L J E I U K U S T H Z E
R I I R E L V B S I A H O E T S
E N D P D E E D M L K R E E K L
E D N E N K R N T Z U K D L E A
P O E E N Z A H G O F R N M E
L O N M V E I R A O O E T G A E
A R N O A V L T L A A R K E E Z
M N I E L E T S O P E E Z T R N
S T B R E E I Z F Z E E W I E R
O E N G E Z N O Y A L G Z J E N
O F R R Z U G U T K W E L D E R
R V L O E D I T S R E G E E Z T
D U I N W I N D K N A B D N A Z
W I L D E A S P E R G E T L U Z

alg	priel	zeegerst
binnendijks	schor	zeekool
duin	slufter	zeekraal
duindoorn	strandbiet	zeelaven-
eb	verziltling	del
estuarium	vloed	zeeposte-
getijden	wilde-	lein
halofyt	asperge	zeereep
helm	wind	zeevenkel
kreek	zandbank	zeewier
kust	zandraket	zout
kwelder	zee	zulte
lamsoor	zeealsem	
moergrond	zeedijk	

stayokay
ontmoeten, delen, beleven

Hoofdprijs:
een volledig verzorgd weekend voor het hele gezin in één van de Stayokay Hostels langs de kust.

De Stayokay hostels zijn gevestigd op de mooiste plekjes in heel Nederland. Vanuit de hostels kun je uitwaaien op het strand, actief de natuur verkennen of cultuur proeven in de stad. Een paar dagen weg met het gezin, vrienden-weekend of uitje met collega's? Stayokay staat garant voor een gezellig verblijf tegen aantrekkelijke tarieven.

Schrijf je antwoorden van de 3 vragen op een ansichtkaart en stuur ze voor 31 december 2009 naar Kust & Zee, Postbus 11232, 2301 EE Leiden o.v.v. Kust&Zee prijzenvraag '09 of e-mail naar info@kustenzee.nl.

duik in zee bij Ecomare op Texel

zeehonden, roggen, haaien, vogels, excursies, tentoonstellingen, waddeneiland families, scholen, jongeren, bedrijven, actieve ouderen, ... voor iedereen

centrum voor wadden en Noordzee Texel
ecomare
Ruijslaan 92
De Koog
tel: 0222 317741
www.ecomare.nl

Duin & Water

Nieuwe vormen van recreatie

De duinen zijn een geweldige omgeving om rond te struinen. Steeds meer mensen trekken ook de duinen in voor andere vormen van recreatie. Tegelijkertijd willen veel bezoekers het liefst dat 'hun duinen' hetzelfde blijven. Wat kan een beheerder doen om de natuur te beschermen, onderlinge hinder tussen bezoekers te beperken en ze tevreden te stellen?

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland

PWN. Puur water en natuur.

water net

Checklist en vergunningenbeleid

Zoals u in dit artikel kunt lezen, krijgen de Duinbeheerders veel verzoeken per jaar voor gebruik van de duinen. De drie bedrijven hanteren – ook vanwege de verschillende aard van de duingebieden – een verschillend toegangsbeleid. Wilt u weten of uw activiteit past in een van de duingebieden stelt u zichzelf dan de volgende vragen:

1. **Heeft de natuur er last van?** (geen natuurschade, binnen toegangsregels, geen schade aan infrastructuur en meubilair, passend binnen zoning)
2. **Hebben anderen er last van?** (is rustige natuurgerichte recreatievorm, gebruikt bestaande voorzieningen, niet onveilig, geen toename onderlinge hinder, klein van omvang)

Zijn de vragen met ja te beantwoorden, dan kunt u er zeker van zijn dat voor die activiteit geen vergunning wordt verstrekt. Zijn de vragen met nee te beantwoorden, neemt u dan contact op met het betreffende waterbedrijf. Zij zullen uw aanvraag dan in behandeling nemen en afwegen of de activiteit geen precedenten schept, geen risico's vormt voor de drinkwatervoorziening en de zeewering. Daarnaast kijken ze natuurlijk ook of uw voorstellen het gebied ten goede komen of dat de kans groot is dat de activiteit het gebied of het duinwaterbedrijf als natuurbeheerder of waterleverancier schaadt.

Genieten van rust en ruimte blijft de trend

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN) en Waternet leveren aan enkele miljoenen mensen in de Randstad het water uit de kraan. Wat veel mensen niet weten is dat zij daarnaast meer dan 10.000 hectare duingebied beheren van Bergen aan Zee tot aan Monster. Zittend op een duintop en kijkend naar de skyline van bijvoorbeeld een stad als Den Haag wordt meteen het contrast duidelijk tussen de drukke stedelijke omgeving in de verte en de oase van rust, ruimte en natuur in de duinen. Dat contrast verklaart waarschijnlijk waarom mensen zo graag naar die duinen komen.

Sinds vele jaren zijn de belangrijke activiteiten van de recreanten in de Hollandse duinen wandelen, picknicken, van de natuur genieten of een combinatiebezoek met het strand. En de bezoekers blijken steeds actiever te worden.

Nieuwe trends

Waar vroeger racefietsen als belangrijkste activiteit gold, kwam in de jaren negentig het mountainbiken op. Uit diverse onderzoeken onder recreanten blijkt dat ondervraagden last hebben van racefietsers en mountainbikers. Waternet kiest er in zijn gebied bewust voor

de unieke rust voor de wandelaars te behouden en geen fietsers toe te laten. Enkele jaren geleden kwam het nordic walken op en vooral dames van 50+ 'walken' in trainingsgroepen door het duin. Tot op heden hebben zij nog geen signalen van onderlinge hinder ontvangen. Het is voor de drie duinwaterbedrijven als beheerder echter wel de vraag welke recreatietrends zich in de toekomst gaan voordoen. Hoe gaan deze trends zich verhouden tot de natuur en de diverse bezoekers?

Verzoeken aan de beheerder

Om inzicht te krijgen in de wensen van de bezoekers, hebben de drie beheerders de verzoeken die ze krijgen allemaal op een rij gezet. Het is een indrukwekkende lijst. Een stevige greep eruit: *training voor politiehonden, boogschieten op speelveld, bruidsreportages, filmopnames, barbecuefeesten, asverstrooiing van familieleden, herdenkingstekens, radio-experiment van zendamateurs, geocaching (schat zoeken met GPS), MTB-wedstrijd, klootschieten, vliegeren, geit laten grazen, indianenfeest voor 72 kleuters, huttenbouwfeest, halve marathon, nordic walking evenement, huijkartochten, fietstochten, wandeltochten, droppings, autovergunning voor gehandicapte, ijskar, helikopterlanding, toneevenementen, GPS-tochten en paintball*

schieten. Voor veel van deze activiteiten geldt echter dat ze niet passen in een duingebied of is vooraf een vergunning nodig. Daarnaast constateren de beheerders ook ontwikkelingen, zoals een toename van parapenters in de zee-reep, meer gemotoriseerd schermvliegen, een stepclinic op grazige hellingen en, nog steeds, veel loslopende honden.

Zonering

Anticiperen op trends in recreatie betekent niet dat de beheerders een plek moeten bieden aan alle recreatievormen. Wel is zonering belangrijk. Dit is het indelen van het duingebied in zones waar verschillende activiteiten mogen plaatsvinden. Zo kunnen de actieve vormen van recreatie in bepaalde delen van de duinen zijn geconcentreerd, terwijl in andere delen de natuurliefhebber kan dwalen zonder iemand tegen te komen. Overigens speelt bij zonering ook de directe omgeving een rol. Een mountainbiker is bijvoorbeeld van harte welkom op de fietspaden in de duinen. Wil hij of zij echter offroad door zand en modder rijden, dan moet hij toch echt uitwijken naar andere plaatsen.

PWN nam bij het opstellen van haar nieuwe Beheermota 2003-2012 het recreatiebeleid ter hand door met gebruikers en andere belanghebbenden te spreken over de te maken keuzes. Er is in het Noord-Hollandse duin toen gekozen voor rustige, natuurgerichte recreatie. Wandelaars en fietsers, trimmers en paardrijders, gezinnen met kinderen en vrijwilligers (voor beheer en onderzoek) worden door het bedrijf gefaciliteerd. Daarbij wordt onderlinge

hinder zo veel mogelijk tegengegaan.

Op dit moment is Duinwaterbedrijf Zuid-Holland bezig met het opstellen van een nieuw beheerplan voor Meijndel van 2010 tot 2015. Hierin wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan recreatie. Door de recreatie af te stemmen met natuur en waterwinning wil Duinwaterbedrijf Zuid-Holland niet alleen nu, maar ook in de toekomst rust en ruimte bieden in de drukke Randstad. Bij het opstellen van dit beheerplan wordt nadrukkelijk de medewerking gevraagd van bezoekers. Hiervoor organiseerde het bedrijf in januari 2009 al een eerste publieksbijeenkomst en is er een overlegstructuur voor Meijndel opgestart. Ook Waternet neemt in 2009 haar recreatiebeleid onder de loep. Om de unieke rust en ruimte van het gebied optimaal te kunnen ervaren, blijft de wandelaar in ieder geval centraal staan. Fietsen is hier daarom niet toegestaan.

Al met al zijn meer behoefte aan avontuur, beleving, rust en onthaasting, werken aan gezondheid en lichaam belangrijke recreatietrends. Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, PWN en Waternet willen als natuurbeheerders de bezoekers graag de gelegenheid bieden te komen genieten van rust en ruimte. De gezelligheidszoeker, de geïnteresseerde recreant, mensen die er even tussen uit willen, willen opgaan in de natuur of hun dagelijkse rondje maken, zijn allemaal van harte welkom. De uitdagingsoeeker die wil sporten of de duinen als decor van andere activiteiten wil gebruiken is dat ook, mits de natuurwaarden, waterwinning en andere recreanten niet in het geding komen.

Meer informatie

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland
www.duinwaterbedrijf.nl

Bezoekerscentrum Meijndel

- Meijndelseweg 40, 2243 GN Wassenaar
070 - 511 72 76
- *Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 16.00 uur en op zondag tot 17.00 uur (Tussen 1 november en 1 april is het bezoekerscentrum op zaterdag gesloten).*

PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland
www.pwn.nl

Bezoekerscentrum De Hoep

- Johannesweg 2, 1901 NX Castricum
0251 - 66 10 66
- *Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur*

Duincentrum De Zandwaaier

- Tetterodeweg 7, 2051 EG Overveen
023 - 541 11 23,
www.npzkl.nl en www.pwn.nl
- *Openingstijden: Tussen 1 november en 1 april: Dagelijks (behalve maandag) van 12.00 tot 17.00 uur Tussen 1 april en 1 november: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur*

Waternet
www.waternet.nl

Bezoekerscentrum De Oranjekom

- 1e Leyweg 6 (ingang Oase)
2114 BH Vogelenzang
020 - 608 75 95
- *Openingstijden: Dagelijks (behalve maandag) van 10.00 tot 17.00 uur*

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland

Lekker wandelen of fietsen Meijendel bij uitstek geschikt

Het waterwin- en natuurgebied Meijendel ligt ingeklemd tussen Den Haag en Wassenaar. Meer dan 1 miljoen mensen komen er jaarlijks genieten van de rust en ruimte. Vooral wandelen en fietsen zijn zeer populair. In het hart van Meijendel heeft het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland drie vaste wandelroutes uitgezet. Het gaat om de blauwe, gele en rode paaltjesroute. Daarnaast lopen er tal van fietsroutes die u naar Katwijk, Scheveningen en Den Haag voeren. En u kunt kennis maken met het 'jongste fietspad', dat in 2007 in gebruik is genomen: Fietspad 10.

Wandelen

- **Blauwe route – lengte 3 kilometer**
Vanuit het bezoekerscentrum Meijendel voert deze route u via het uitkijkpunt, de Abelentop, langs enkele infiltratieplassen. Neemt u hier vooral eens de tijd bij de vogelkijkwand om te zien welke soorten vogels er leven rond en in het water. Ziet u het verschil tussen een kuifeend en een krakeend? Of wat dacht u van de karekiet? Misschien scheert er wel een buizerd over de plas. Dan voert de wandeling u door het Meijenbos en het Grote Bos. Typische duinbossen die zijn gevormd door weer en wind!
- **Rode route – lengte 3 kilometer**
Vanaf het parkeerterrein Kievietduin brengt de rode route u van het bos naar de binnenduinrand. Op het uitzichtpunt De Piek heeft u een mooi zicht op Wassenaar en op zee. Langs het Hoge Pad komt u terug in het bosrijke gedeelte. Het Grote Bos is de woonplaats van ree en eekhoorn. Bij de oude bomen gedijen

zwammen en paddenstoelen volop. Vooral in de vochtige jaargetijden kunt u ze overal om u heen waarnemen. Een judasoor zoekt zijn heil op een vlier. Elfenbankjes groeien op dood hout. In de holtes van de grote oude bomen nestelen spechten en vleermuizen.

- **Gele route – lengte 5 kilometer**
Bij het bezoekerscentrum Meijendel gaat u richting zee het open duin in. Het duin is gevormd door zout en wind. Dat is te zien aan de kleine lage struikjes en bloemrijke duingraslanden. Geel walstro en stalkruid zorgen voor een geel en roze bloemkleed met een heerlijke geur van tijm in juni en juli. Halverwege de Meijendelse Slag ziet u aan uw rechterhand de Libellenvallei liggen, een vochtige duinvallei. Allerlei soorten orchideeën, ogentroost, watermunt en duizendguldenkruid groeien er talrijk. Ook de rugstreeppad geniet van zijn leven in dit vochtige gebied. Na een prachtige blik op de Noordzee kunt u terugwandelen via de infiltratieplassen langs de Oude Slag naar de boerderij Meijendel.

Fietsen

Fietspad 10 loopt vanaf Clingendael, via het fietsecoduct over de Landscheidingsweg, om het TNO-terrein heen, vervolgens over de Oude Waalsdorperweg richting het herdenkingsmonument. En dan via de Berkenvallei, het duineikenbos en de Oude Rijs verder naar het Achterom in Meijendel.

Waalsdorpervlakte

De Waalsdorpervlakte is een 350 hectare groot duingebied dat in eigendom is van het ministerie van Defensie. Duinwaterbedrijf Zuid-Holland beheert het terrein. Dit deel van het duingebied ligt aan de zuidrand van Meijendel en is een plek in de binnenduinrand tussen Den Haag en Wassenaar waar de mens niet ingreep. Hier heeft de natuur een geleidelijke overgang gecreëerd, tot kleine ronde kopjes overstoven loopduinen, die in zachte golfjes uitlopen in het vlakke achterland.

Door verstuiwing komt hier het kalkarme zand van een oude strandwal en strandvlakte dicht aan de oppervlakte. De langgerekte vallei, 's winters vaak onder water, gaat terug op de oude strandvlakte. Vondsten uit de prehistorie en de tijd van Karel de Grote markeren de ligging van de strandwal, vroeger een vestigingsplaats bij uitstek. De Waalsdorpervlakte is vrij toegankelijk voor het publiek.

Klokkenstoel

Het brons van de klok op de Waalsdorpervlakte klinkt slechts een keer per jaar. De leden van het erepeloton Waalsdorp luiden de klok

ter gedachtenis aan de 253 mensen die in deze duinen door de Duitsers zijn gefusilleerd. Op 4 mei lopen elk jaar enkele honderden mensen een stille tocht langs de vier houten kruisen die herinneren aan de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

Flora en fauna

Langs Fietspad 10 zijn heel wat bijzondere planten en dieren te zien. Een aantal ervan staat op de lijst van bedreigde planten en dieren in Nederland. Zo vind je er op je tocht door de duinen het hondsviooltje, de blauwe knoop en grote tijm. Maar ook onze gevleugelde vrienden vertoeven hier, zoals de roodborsttapuit, de gekraagde roodstaart, de groene specht, de kleine parelmoervlinder, het bruin blauwtje, de heivlinder en de blauwvleugelsprinkhaan. Vleermuizen als de dwergvleermuis en de laatvlieger zijn in de buurt, alleen overdag niet te zien. Heel bijzondere bewoners zijn de zandhagedissen en rugstreeppadden. Ook eekhoorns, reeën en vossen ontbreken niet.

De zandhagedis

Als je geluk hebt, kun je in de duinen langs Fietspad 10 de zandhagedis aanschouwen. Dit reptiel, met een lengte van zo'n 12 tot 20 centimeter, komt in Nederland vooral voor in de duinen en op de Veluwe. Zandhagedissen hebben een forse kop met een stompe snuit. De mannetjes zijn prachtig groen gekleurd op de flanken, vaak met een donkerbruin gevlekte rug. Vrouwjes en jonkies zijn bruin van kleur met een patroon van donkere en lichte vlek-

ken. Mannetjes hebben een grotere kop dan vrouwjes. Zandhagedissen worden in het wild ongeveer zeventien jaar oud. Ze hebben de warmte van de zon nodig en houden dus van open droge duingronden. Gelukkig komen die relatief nog veel voor in de Waalsdorpervlakte.

PWN 75 jaar natuurbeheerder:

“Ons *denken over natuur* is drastisch omgeslagen”

PWN heeft wat te vieren. Deze drinkwaterleverancier is nu precies 75 jaar lang ook nog eens natuurbeheerder, en een belangrijke. Een groot deel van de Noord-Hollandse duinen worden beheerd door PWN. Piet Veel, hoofd Natuur en Recreatie maar vooral ook natuurliefhebber, legt uit wat er zo bijzonder is aan de PWN-natuur.

Driekwart eeuw geleden, 1 Januari 1934, was een belangrijke datum voor de Noord-Hollandse natuur. Piet Veel vertelt waarom: “De provincie had in die tijd duinen in beheer waar ook water werd gewonnen en die deed ze over aan het Provinciaal Waterleidingbedrijf. Dat was op 1 januari 1934. En vanaf die dag is PWN natuurbeheerder in een groot deel van de Noord-Hollandse duinen: alle duinen ten noorden van het Noordzeekanaal, tot aan Schoorl, plus de Grafelijkheidsduinen bij Den Helder.”

De grote zorg: de verdroging van de duinen

“Natuurbeheer had in die tijd een andere inhoud dan nu. Er werd hout geoogst en er werd gejaagd. Je had jachtopzieners en houtvesters. De mensen mochten wel in het duin komen, maar moesten zich gedragen en daar werd streng op toegezien.

Maar PWN was niet, net als Staatsbosbeheer, actief in het aanplanten van bos. Vooral denbomen zijn niet zo goed voor de grondwaterstand. Al in de jaren ‘30 had PWN daar onderzoek naar gedaan. Dat ging met lysimeters. Dat was toen heel voortvarend. PWN was de eerste in de wereld die dat deed op die schaal. Lysimeters waren grote betonnen bakken van twintig bij twintig meter en vijf meter diep. Daar stonden verschillende begroeiingen op. Bij Castricum waren vier van die bakken. Op één stond een stuk dennenbos. Op andere stonden soorten struikgewas en er was er een met alleen helm. Jarenlang werd gevolgd hoeveel water er onderin afgetapt kon worden. Zo kon je een waterbalans maken: hoeveel komt erin en hoeveel water wordt er verbruikt.” In de 75 jaar natuurbeheer door PWN zit een aantal omslagen in het denken over natuur. Piet Veel gaat even helemaal terug in de tijd: “Je hebt zo’n hele periode gehad van exploitatie van het duin. Er werd gejaagd, geboerd en iedereen kon van alles uit die duinen halen. Maar vanaf het moment dat de waterwinning in de duinen op gang komt voor steden zoals Haarlem in 1899 en Zaandam, zie je opeens dat men de duinnatuur gaat beschermen, maar dan wel vanuit het oogpunt van drinkwatervoorziening. Je moet bedenken dat het IJsselmeer er toen nog niet was als groot zoetwaterbekken. Bovendien is de gedachte dat je oppervlaktewater zou gaan gebruiken pas in de jaren ‘50 praktisch geworden. In de jaren ‘20 en ‘30 zag men al dat de drinkwaterwinning

zou leiden tot uitputting van de bron. Men zag ook hoe de plantenrijkdom achteruit ging. Maar afgezien van een enkele natuurliefhebber lag daar verder niemand wakker van.”

Last van zout water

“Toen de alarmbel luidde over het verdrogen van de duinen, maakte men zich vooral zorgen over de drinkwatervoorziening zelf. Er kwam watertekort, er werd zout water aangetrokken. Want de zoetwaterbel in de duinen drijft op een ondergrond van zout water. Op het moment dat je meer uit die bel haalt dan erin komt, dan teert die in. Een directeur bij de Amsterdamse Waterleidingduinen, Penninck, kwam met plannen om rivierwater in de duinen te pompen. Maar de gemeenteraad van Amsterdam was van mening dat het water van de duinen via ondergrondse verbindingen afkomstig was van de Veluwe, een oneindige bron. Penninck was het daarmee niet eens en werd ontslagen. Pas 30 jaar later, toen men nog veel meer problemen kreeg met zout water, zijn er plannen gemaakt om rivierwater in de duinen in te brengen.”

“Dat inlaten van rivierwater gebeurde eerst nog ongezuiverd, maar al gauw bleek dat je door de vele voedingsstoffen die erin zaten geen orchideeën terugkreeg, maar brandnetels en distels. In de jaren ‘60 ging men maatregelen nemen om het rivierwater voor te zuiveren. Vandaag de dag is het rivierwater dat de duinen ingaat, zo voorgezuiverd dat het vrijwel drinkwaterkwaliteit is. Het gaat nog

wel de grond in omdat water dat langer dan een maand in de grond zit, bacteriologisch en virologisch helemaal betrouwbaar is. En daarmee heb je ook een voorraad voor het geval van calamiteiten.”

De duinen zo natuurlijk mogelijk maken

De natuurbeheerder kan tevreden zijn: de duinen worden natter en natter, dé kans om de duinen weer helemaal natuurlijk te maken. Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Want wie weet hoe natuurlijke duinen eruit moeten zien?

Piet Veel: “Je probeert een beeld te krijgen. Het natuurlijke duin is niet het duin uit het begin van de twintigste eeuw. Maar dat is vaak wel de enige referentie die je hebt. Mensen hebben in het verleden duinen vastgelegd, wegen, paden en dijken gemaakt, bunkers gebouwd en van alles aangeplant. Na het voorbeeld van de Oostvaardersplassen kwam men tot de conclusie dat je in Nederland ook natuur kunt ontwikkelen. In de duinen hoort daar het natuurlijke proces van verstuing bij, dat onze voorouders met succes de kop hebben ingedrukt. Verstuing is de motor van het duin. We spreken dan over ‘witte duinen’. En daar heeft PWN de afgelopen jaren aan gewerkt met grote projecten.”

Tekst: Frans Buissink

Historische tentoonstelling

PWN viert in 2009 dat de sector Natuur en Recreatie van het bedrijf 75 jaar bestaat. Een mooie reden om naar verleden, heden én toekomst te kijken via allerlei evenementen. Van eind april tot december biedt bezoekerscentrum De Hoep (gelegen aan de Zeeweg te Castricum) een speciale historische tentoonstelling, gekoppeld aan de uitgave van een Historische Krant. Kijk voor meer informatie op www.pwn.nl.

Nieuw duinboek

In oktober 2009 komt een nieuw boek over de Noord-Hollandse duinen uit. Het is de opvolger van het succesvolle (maar inmiddels uitverkochte) boek *Bewogen Kustlandschap*. PWN biedt een korting aan op de aanschafprijs. Kijk in de maanden juli, augustus en september op www.pwn.nl voor de voorintekenbon MET korting.

Groeten uit de *Amsterdamse* Waterleidingduinen

Het blad Struinen

Wilt u graag meer informatie thuis ontvangen over de Amsterdamse Waterleidingduinen? Waternet geeft vier keer per jaar het blad Struinen uit. U krijgt als abonnee interessante informatie over de natuur, het natuurbeheer en het zuiveren van water. Maar ook tips voor nieuwe excursies en wandelingen, en suggesties van bezoekers die boeiende verhalen vertellen. Op de website www.waternet.nl kunt u het afgelopen nummer bekijken. U kunt zich voor Struinen aanmelden via struinen@waternet.nl.

Het bijzondere natuurgebied de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) is bij uitstek geschikt om met het hele gezin te recreëren. Geniet in alle rust van de ontelbare planten en paddenstoelen, groot en klein wild, bijzondere landschappen en de stilte. U kunt naar hartenlust struinen, zowel binnen als buiten de paden. Beleef het zelf tussen zonsopgang en zonsondergang! De leukste en mooiste wandelroutes zijn gemarkeerd met groene, gele of blauwe paaltjes.

De Amsterdamse Waterleidingduinen, gelegen ten zuiden van Zandvoort, zijn een van de belangrijkste duingebieden van Nederland. Het gebied is ingericht als de grootste bron van drinkwater voor de stad Amsterdam; jaarlijks stroomt zestig miljoen kubieke meter drinkwater door dit 3400 hectaren grote gebied. Sinds 1853 wordt er water gewonnen. Hiermee zijn de Amsterdamse Waterleidingduinen het oudste waterwingebied van Nederland. Sinds 1957 kunnen de natuurlijke bronnen in de duinen niet meer voorzien in de drinkwaterbehoefte van Amsterdam en worden de duinen gevoed met Rijnwater. Dit wordt eerst gezuiverd in Nieuwegein.

Waternet en natuur

Natuurbehoud en waterwinning in de duinen gaan bij Waternet hand in hand. Waternet is het eerste watercyclusbedrijf van Nederland. Het bedrijf zorgt voor drinkwater, afvalwater, oppervlaktewater en veiligheid achter de dijken. Waternet beheert de Amsterdamse Waterleidingduinen en andere natuurgebieden met

de grootste zorgvuldigheid omdat ze van groot belang zijn voor de kwaliteit van het drinkwater. Deze waterwinning heeft ervoor gezorgd dat de Amsterdamse Waterleidingduinen niet verloren zijn gegaan voor bijvoorbeeld de aanleg van wegen.

Wat kunt u allemaal doen in het duingebied van Waternet?

- Wandelen en Nordic Walking
- Joggen
- Paardrijden
- Natuurbeleving (struinen)
- Bijzondere planten, vogels en dieren spotten
- Spelen op de speelweide
- Zonnen
- Picknicken
- Uitrusten

Waternet organiseert daarnaast leuke excursies, zoals thema-excursies, natuurwandelingen en fietsexcursies. Voor deze activiteiten en nog veel meer kunt u zich vanaf één maand

van te voren aanmelden bij bezoekerscentrum De Oranjekom. Kijk voor het totale overzicht op de activiteitenkalender op www.waternet.nl onder Natuur & Recreatie. Ook vindt u de activiteitenkalender in het bezoekerscentrum en bij alle verkoopadressen van de toegangskaarten.

Over Waternet

Waternet werkt met al het water om ons heen. Als eerste in Nederland houden zij zich bezig met de hele cyclus van water. Waternet heeft al haar activiteiten erop gericht: het schoonmaken en het aanvoeren van drinkwater, het afvoeren van afvalwater, het schoonhouden van oppervlaktewater en het onderhouden van de dijken en waterkeringen. De veiligheid staat voorop: het waterpeil in stand houden en overstromingen voorkomen. Het doel van Waternet is dat iedereen al het pure water om ons heen ervaart. Er is zoveel te ontdekken, zoveel energie en plezier te verkrijgen uit water.

Bezoekerscentrum De Oranjekom

Kom eens langs bij het bezoekerscentrum in het oude pompstation aan de Oranjekom. Dit prachtige gebouw trad in 1932 in werking. Hoewel de functie van dit pompstation in 1986 is overgenomen door een nieuw pompstation, is de oorspronkelijke architectuur bewaard gebleven. Sinds 18 maart 2008 heeft Waternet dit monumentale pand in gebruik als bezoekerscentrum De Oranjekom en als onderkomen voor de boswachters. Boeiende informatie over planten, dieren en het zuiveren van water en de winkel zijn zeker een bezoek aan De Oranjekom waard.

Kijk voor de adresgegevens en openingstijden op pagina 49

Waar is Dolf nu?

Dolf is een kleine, maar dappere dolfijn die zijn ouders tijdens een zware storm is kwijtgeraakt in de Plastic Soep. Dolf is heel erg verdrietig en besluit alle wereldzeeën en oceanen af te zoeken om zijn ouders te zoeken. Onderweg vindt hij vrienden maar loopt hij ook vaak gevaar.

Gelukkig vertelde Miss Nederland Deniz Akkoyun en acteur Joris Putman dit verhaal aan de pers tijdens de Dag van de Aarde op 22 april 2009. Zij roepen u op om Dolf te helpen door hem te adopteren. Hoe meer adoptieouders Dolf krijgt, des te beter kan hij de spannende zoektocht naar zijn ouders voortzetten.

Voor eenmalig € 35,- ben je een jaar lang adoptieouder van Dolf. Daarna beslis je zelf of je de adoptie wilt verlengen en Dolf wil blijven volgen op zijn reis. Je krijgt een mooie kaart van Dolf en een Adoptiecertificaat bij.

Wordt Hyves vriend van Dolf of bezoek www.waarisdolf.nu om Dolf te adopteren en om op de hoogte te blijven van zijn avonturen.

Joris Putman, acteur, presentator en Ambassadeur van Dolphin Fund

“Om alle dolfijnen uit de Plastic Soep te redden is het nu Time 2 Act! Wordt donateur en adopteer Dolf...nu!”

Plastic Soep

Volgens berichten van de Verenigde Naties sterven er jaarlijks meer dan 100.000 dolfijnen en andere zeezoogdieren in de Plastic Soep. De Plastic Soep is een gebied met in de oceaan drijvend plastic van twee keer de grootte van de Verenigde Staten. Veel zee(zoog)dieren zien de kleine stukjes plastic aan voor voedsel.

Dolf is onder meer daarom een initiatief van Dolphin Fund om meer bewustwording te creëren voor de onnodige sterfte van dolfijnen en voor duurzame oplossingen. Wij werken in deze campagne samen met verschillende partijen, waaronder ACT Global.

Captain Charles Moore, ontdekker van de Plastic Soep

WIN!

Uit de eerste 50 nieuwe Adoptieouders van Dolf worden twee gelukkigen getrokken die met een vriend of vriendin een kijkje mogen nemen achter de schermen van SOS Dolfijn.

Captain Charles Moore,
Algalita Marine Research Foundation, www.plasticsoep.nl

"Small whales, such as dolphins are hurt and sometimes killed by marine litter, both through ingestion of plastic that resembles food and entanglement in plastic nets and lines. It is important to keep our waste out of the ocean in order to protect all marine species."